

WARBIXINTA XUQUUQDA AADANAHA EE SOOMAALIYA 2020

Warbixin Kooban

Soomaaliya waa dawlad maamul dhexe leh ii uu hogaamiyo Madaxweyne Maxamed Abdullaahi Maxamed “Farmaajo” oo uu doortay baarlamaan ka kooban laba gole sanadkii 2017kii. Faarmaajo waa madaxweynihii labaad ee loo doorto wadanka tan iyo intii la dhisay maamulka dawladda dhexe ee Soomaaliya sanadkii 2012kii. Baarlamaanka dawladda dhexe waxa uu ka kooban yahay 275 xubnood iyada oo aqalka sarana ka kooban yahay 54 xubnood. Xubnaha labada aqal ee baarlamaanku waxaa lagu soo xushay doorasho aan toos aheyn oo dhacday laga soo bilaabo bishii Oktoobar 2016 ilaa bishii Janaayo 2017. iyadoo xubnaha golaha shacabka lagu soo xulay, habka qeybsiga kuraasta ee ku dhisan qabiil iyo awood qeybsi. Xubnaha gola shacabka ayaa doortay aqalka sare. Habka doorshada ee labada aqal waxaa si weyn looga aaminsanaa inuu ahaa mid aad u liita oo uu aafeeyey musuqmaasuq. Laakiin labada aqal ee baarlamaanku waxa ay ku doorteen Madaxweyne Farmaajo hab loo arkayay cadaaladaha oo madaxbanaan. Dowlada Jamhuuriyadda gooni isu taagtay ee Somaliland waxa ay maamushaa dhulka hoos taga.

Maamulka ku Meel gaarka ah ee Galmudug (MKG), Maamulka Ku meel Gaarka ah ee Jubbaland (MKJ), iyo Maamulka Ku Meelgaarka ah ee Koofur Galbeed (MKKG) si buuxda gacanta uguma heyn dhulalka hoos taga. Qeybo badan oo ka mid ah kuma jiraan gacanta dawladda, iyada oo kooxda mayalka adag ee Al-Shabaab ka soo horjeedaan maamulka dawladda. Hawlgalka Ururuka Midowga Afrika ee Soomaaliya, ee hoos yimaada Maamulka Rayidka Ah Ee Midowga Afrika, iyo Ciidamada Qaranka, ee hoos yimaada Maamulka Rayidka ah ee Wasaaradda Gaashaandhigga, ee ah hogaanka aasaasiga ah ee amaanka. Maamulada rayidka ahi awood gacan ku heyn ah oo wax ku ool ah kuma laha xoogagga amaanka. Ciidamada nabadeglayada ee dawladda dhexe iyo qaranka ayaa geystay xadgudubyo.

Arimahha ugu waaweyn ee xaquuqul insaanka oo ay kamid yihiin: dilalka sharci darada ah ama aan looabo yeelin, oo ay ka mid yihiin shaqaalaha garsoorka, ciidamada amaanka, ama sida arxandarada ah ay dawladdu ula dhaqanto, xiritaanka aan kala soocda laheyn ama xabsi ku heynta, xadgudubka loo geysto dadka ka soo bara kacay dagaalada gudaha, oo ka mid yihiin dilalka loogeysto dadka rayidka ah, dadka la waayo amala afduubo, jirdilka iyo ciqaabta jirka ah, qorashada sharci darada ah ama askarta ooloo adeegsado ciidamada, iyo xadgudubyada kale ee loogu geysto dagaalada; xadidaad lagu sameeyo xoriyadda

tacbiirka, saxaafadda, iyo internetka, oo ay kamid tahay rabshadaha gacan ka hadalka ah ee, ama xirirtaanka aan cudurdaarka laheyn ee suxufiyiinta, sharciyadda fal dambiyeedka ka dhigaya ceebeynta, awoodda aanau muwaaidiintu u laheyn in si nabd ah ku bedelaan dawladda iyada oo u maraya doorasho xor ah oomadx banaan; xayiraadda lagu soo rogo ka qeybgalka siyaasadda; falalka la xiriira musuqmaasuqa; iyada oo uusan jirin baaritaan madax banaan ama la xisaabtanka rabshadaha loo geysto dumarka; fal dambiyeedka ka dhasha rabshadaha ama handadaad rabshado wata oo loo geysto oo ku wajahan oo ku saleysan halka qofku ka soo jeedo/ qowmiyada/midabka ee kooxaha, jiritaanka ama isticmaalka sharciyada fal dambiyeedka kadhiga ogolaashaha galmoodka dhex mara dadka isku jinsiga ah ee dadkja waaweyn; iyo jiritaanka hababka ugu xun ee ilmaha lagu shaqaaleysto, oo ay ka mid tahay u qoroshada caruurta ee dagaalada, shaqaalaha xoogga loogu adeegsado, iyo habka ganacsiga ee ilmaha loo adeegsado galmoodka.

Xasaanad u fidinta guud ahaan waa mid weli dhaqan ah. Dawladdu waxa ay qaadatay dhawr talaabo oo lagu ciqaabay sharcigana lagu hor keenayo saraakiisha geysta xad gudubka, gaar ahaan saraakiisha ka tirsan booliska iyo gaashaandhigga. COVID-19 waxa uu sii adkeeyey xaaladdii aad u cakirneyd ee rabshadaha jinsiga iyo galmoodka.

Iska hor imaadyada dhacay sanadka gudhiisa waxaa ka mid ah kuwa dawladda, kooxdaha maleeshiyada iyo al-Shabaab dhex maray kuwaasoo sababay dhaawac iyo barakac rayidka ah. Maleeshiyada qabiilada iyo al-Shabaab ayaa xadgudub ka geysta waddanka oo dhan. Al-Shabaab waxa ay geysteen xad gudubka ugu daran ee xuquuqda aadanaha, gaar ahaan weerarada argagixisada iyo dilka bar tilmaameedsan, oo ay ka mid tahay saraakiisha garsoorka iyo dilalka siyaasadeysan; dadka la waayo; ciqaab aan caadi aheyn oo arxandaro ah; kufsigu, iyo weerarada loo geysto shaqaalaha dawladda iyo hay'adaha samafalka iyo Qaramada Midoobay. Sidoo kale waxa ay Al-Shabaab hor istaageen gargaarka bini'aadminimada, caruurta u qorteen ciidamada, waxayna xadideen xoriyadda hadalka, saxaafadda, isu imaatinka iyo dhaqdhaqaaqa.

Qeybta 1 Ixtiraam Sharafta Qofka Oo Ay Ka Mid Tahay in uu xor ka ahaado :

a. Iyada oo aan loo meel dayin oo nolol loo diido iyo dilalka kale ee sharci darada ah ama siyaasadeeysan.

Waxaa jiray laba warbixinood oo ciidamada dawladda iyo maleeshiyada raacsan, dad kale oo xiran dharka ciidamada, ciidamada nabadgelyada ee gobolada, ay

geysteen dilal aan loo meel dayin ama sharci daro ah (eeg qeybta 1.g.). Xeer ilaalinta maxkamadaha ciidamada oo kaashanaya ciidanka booliska (Waaxda Dambi Baarista), ayaa baaritaanka ku sameeya in dilka ay geystaan ciidamadu ay yihiin kuwo cudurdaarleh una baahan in sharciga lagu soo oogin, laakiin magangalyo u fidinta ciidamada waa mid sii socota oo caqabad ah (Akhri qeybta 1.e.). Inkasta oo ay adag tahay ururinta xog dhab ah, xog laga soo xigtay Gargaarka Hawlgalka Qaramada Midoobay ee Soomaaliya (UNSOM) waxa uu muujinayaa in mudadii u dhaxeysay 5tii Nofeembar 2019 ilaa 13kii Agoosto, ay jireen 491 dil oo loo geystay dadka rayidka ah. Iyada oo al-Shabaab iyo maleeshiyada qabiiladu ay ahaayeen kuwa ugu badan ee geystay, waxaa jiray dil ay dadka shacabka ah ay u geystaan dadka shacanka ah, iyo mid aad u ga yar taas oo ay geysteen ciidamada Hawlgalka Midowga Afrika ee Soomaaliya (AMISOM).

Sida laga soo xigtay UNSOM, mudadii u dhaxeysay Nofeembar 5, 2019 iyo 13kii Agoosto, ciidamada dawladdu waxa ay fuliyeen 11 ka mid ah 32 oo dil toogasho maxkamaddu amartay. 11kii Febraayo waxa ay ciidamada dawladdu Boosaaso ku dileen laba nin oo lagu soo eedeeyey in ay kufsi iyo dil u geysteen gabar 12 jir ah, iyo laba ka tirsan Ciidamada Qaranka (SNA) oo la dilay ka dib markii ay dileen saraakiishii madaxda ahaa. Iyada oo la xiriirta mugga nidaamka maxkamadaha, dawladda waxa ay u wareejiyaan dacwadaha fal dambiyeedka, taasoo ay mararka qaarkood ku jiraan caruurta, maxkamadda ciidamada, xitaa marka aysan maxkamaddu awood sharci ah u laheyn. Hay'adaha u dooda xuquuqda aadanaha waxa ay su'aal ka keeneen awooda maxkamadaha ciidamada ee ilaalinta nidaamka iyo sharciga, xaqa uu qofku u leeyahay inuu cafis weydiisto ama laga fududeeyo xukunka, iyo fulinta xukunka nidaam waafqsan heerka caalamiga ah. Hay'adaha dawlada dhexe iyo kuwa gobolada waxa ay xukun dil fuliyaan maalmo gudahoodka dib go'aanka maxkamadda, gaar ahaan xaaladaha uu qofka eedeysanaha ah qirto xubin ka ahaashaha al-Shabaab maxkamadda horteeda ama telefishinka. Dacwadaha qaarkood waxa ay maxkamaddu eedeysanayaasha siisaa muddo 30 maalmood ah in ay racfaan kaga qaataan go'aanka maxkamadda.

Ma jirin warbixino dilal sharci daro ah oo laga soo sheegay Somaliland.

al-Shabaab waxa ay sii waday in ay fuliso weeraro aan kala sooc laheyn oo si gaar ah loola beegsado dadka rayiska ah (Akhri qeybta 1.g iyo 6). Sida laga soo xigtay UNSOM, al-Shabaab ayaa mas'uul ka aheyd qiyaastii 60% dilalka dadka rayidka ah mudadii u dhaxeysay 5tii Nofeembar 2019 ilaa 13kii Agoosto. 23Kii Maajo al-Shabaab ayaa qiratay mas'uuliyadda waxyaabaha qarxa ee meesha fog laga hago

(IED) oo ka dhacay Diinsoor, Gobolka Baydhabo kaasoo dilay haweeneye hogaamiye degaanka iyo shaqaale hay'ad samafal ah.

8Dii Juun waxa ay AMISOM qiratay in ciidamoodu ay si khalad ah u toogteen oo dileen 3 haween ka dib markii ay rasaas is weydaarsadeen al-Shabaab. Ciidamada AMISOM ayaa caawiyey laba oo dhaawac ka soo gaaray shilkan iyaga oo markiiba soo saaray war saxaafdeed ay ku cadeeyeen in ay ka xun yihiin oo balan qaaday in ay sugayaan amaanka dadka rayidka ah.

24kii Siteembar dadka ayaa gobolka Fedo isugu soo baxay mudaharaad ay kaga gadoodeen dil ay ciidamada AMISO iyo Difaaca Kenya u geysteen qof rayid ah agagaarka Ceel Waaq.

Dagaalada dhex maraqabiilada, gaar ahaan ku dhex mara biyaha iyo kheyraadka dhulka, ayaa ka dhacay sanadka oo dhan, gaar ahaan Gobolka Galmudug iyo Hiiraan, Shabeelada Dhexe, iyo Sool (akhri qeybta 6). Dilalka aargoosiga ah ayaa dhacay iyaga (akhri qeybta 6). Agagaarka Wanlaweyn ee gobolka Shabeelada Hoose, Gobolka Koonfur Galbeed waxa ka dhacay dagaalo aad u culus oo qabiilada dhex maray kuwaaas oo bilowday Abriil welina sii socda sanadka oo dhan, kuwaas oo gobolka oo dhan ku faafay. taasi waxa ay keentay in ciidamada dawladda iyo hay'adaha caalamiga ah ay faragelin ku sameeyaan dhawr jeer si ay u dajiyaan xaaladda iyaga oo u diray ciidamo kala dhex gala xoogga halkaas isku haya una qabta kulamo isku soo dhaweyn ah oo lagu xalinayo khilaafkooda. Waxyaabaha colaada sii huriyey waxaa ka mid ahaa: Dagaalo taariikhi ah iyo iska hor imaad u dhaxeeya laba qabiil oo wada dega; saameynta dadban ee siyaasiyiinta dawladda dhexe, kuwaas ay qaarkood iaka hor keenayaan qabiilada; dib u qeybinta iyo ciidamada amaanka ee Dawlad goboleedka Koonfur Galbeed; iyo saamaynta al-Shabaabe oo xaaladda uga faa'iideysata ujeedooyin gaar ah.

Bishii Abriil waxa ay dagaaladu dhex mareen Gaal Jecel iyo Shan Caleemood oo ku dagaalamay bar koontarool ah oo ku taal Wanlweyn. dagaalku waxa uu ku faafay xaaafaddaha deriska la ah, kuwaas sababat dhimashada 24 qof, oo ay ku jiraan 20 qoif oo rayid ah. Waxaa jira warbixno dhawr oo sheegaya dhibanayaal xubno laga gooyey iyada oo qof nolosha lagu gubay.

b. Dadka Oo La Waayo

Sanadka gudhiisa waxaa jiray xaalado la soo sheegay oo dawladdu amartay, dad la waayey oo siyaasadda xiriira, gaar ahaan suxigiyaanta iyo sidoo kale dad siyaasadda kaga soo horjeeda. 29kii Febraayo ilaa 2dii Maarso laba 2 ka tirsan

Sirdoonka Qaranka iyo Hay'adaha Amaanka (NISA) ayaa xiray Maxamed Cabduwahaab Nuur (Abuuja) oo ah suxufi ka tirsan raadiyaha Hiigsi ka dib markii looga aargoostay dabagal uu ku sameeyay hab dhaqanka saraakiisha sirdoonka. Waxaa lagu khasbay inuu saxiixo qirasho, oo xabsiga laga sii 2dii Maarso, hadana dib loo xiray 7dii Maarso oo loo diiday qoyskiisa iyo qareen muddo shan bilood ah. Bishii Agoosto, NISA waxaa Abuuja la horkeenay maxkamadda ciidamada, iyada oo lagu soo eedeeyey dil iyo xubin ka ahaasho al-Shabaab. 6dii Agoosto, ka dib maxkamad socotay sadex maalmood, maxkamadda ciidamada ayaa Abuuja ka sii deysay dhamaan dacwadihii lagu soo oogay.

Ma jirin warbixino dadla waayey ah oo la soo sheegay in ay xukuumadda Somaliland fulisay.

Al-Shabaab waxa ay sii wadeen in ay af duubaan dadka, oo ay ka mid yihiin shaqaalaha hay'adaha samafalka iyaga oo qafaashad ciidamada AMISOM marka ay weerarada isaga hor yimaadaan (akhri qeybta 1.g).

Sida laga soo xigtay Hay'adda Caalamiga ah ee Badaha, ilaa 21kii Siteembar ma jirin afduub badaha ah oo ka dhacay badaha.

c. Jir Dilka Iyo Arxandaroyin kale, Si Ka Baxsan Bini'aadminimada, Bahdil loola dhaqmo iyo Ciqaab Jir Dil Ah

Sharcigu waxa uu mamnuucayaa jir dilka laakiin waxaa jiray warar lagu kalsoonaan karo oo sheegaya in dawladdu geysatay jir dil, iyo arxandaroyinka kale oo ka baxsan bini'aadminimada, bahdil lagu dhaqmo iyo ciqaabo.

Saraakiisha NIS waxa ay si joogta xabsiga ugu taxaabaan koox koox xubnaha al-Shabaab iyo ururada argagixisada, iyo sidoo kale dadka geysta fal dambiyeedka. Hay'addu waxa ay xubnahaas xabsiyada ku heysaa muddo aad u fara badan iyada oo aan sharciga la marin oo lagu hayaa tuhun su'aalana la weydiiyaa.

Waxaa jira laba warbixnood oo lagu kalsoonaan karo oo sheegaya xadgudub galmoodka iyo kufsiga ah, oo inta badan ay geysteen saraakiisha amaanka (akhri qeybta 1.g.) Tusaale ahaan, Abriil, ciidamada NSA waxaa lagu soo eedeeyey kufsiga haween iyo gabdho da'a kala duwan ah, oo ay ku jirto gabadh sadex jir ah, gobolka Shabeelada Hoose. Ciidamada SNA ee ka qeyb qaatay waxaa la soo sheegay in la soo xiray oo maxkamad ciidamada ah la hor keenayo. Khubaradu waxaay aaminsan yihiin sababta ay u yaraadeen shilalka noocan in tahay xirfadda ciidamada oo kor loo qaaday oo la gaarsiiyey heer la siman ku wa la shaqeeya.

Al-Shabaab waxa ay ciqaab adag dusha ka saareen dadka ku nool dhulka ay gacanta ku hayaan. AMISOM waxa ay sheegteen in al-Shabaab ay ciqaab u geysteen dadka degan Ceel Baraf ka dib markii ay canshuur siiyeen saraakiisha dawladda (arag qeybta 1.a iyo 1.g.). Bishii Siteembar maaleshiyada al-Shabaab waxa ay weeraro ku qaadeen xaafado ka tirsan gobolka Galmudug oo diiday in ay xoolo iyo hubka fudud siiyaan kooxda, sida laga soo xigtay warbixinta warbaahinta caalamiga ah, taasoo keentay in dagaalo aad u culus lagu dilo 30 qof.

Xoogga AMISOM waxaa lagu soo eedeeyey kufsi iyo xadgudub arxandaro ah ee xuquuqda aadanaha marka ay fulinayaan hawlgalada ciidamada meelo ka tirsan gobolada Shabeelada Hoose iyo Shabeelada Dhexe, sida laga soo xigtay hay'adaha u dooda dhibanayaasha. Shaqaalaha xarunta AMISOM ayaa baaritaan ku sameeyey sheegashadaas.

Jirdilka iyo arxan daro kale, hab dhaqan aan ku dhisneyn bini'aadnimada ama ciqaab ay geystaan kooxaha maleeshiyada ah, oo qaarkood ay wehliyaan ciidamada dawladda, ayaa si jooqta ah u dhaca. Iyada oo dhaqanka magan gelinta yahay mid xoog badan kaasoo ku saleysan qabiilada ama dawladda oo aan laheyn awood badan. Waxaa ay cilmi baaristu muujineysaa in ay weli dhaqankaas ka jiro wadooyinka Muqdisho iyo Afgooye isku xira ee kooxaha maleeshiyada ee Hawiyuhu ka hawlgalaan, ku waas oo gacansaarla leh SNA.

Xaaladda Xarunta dadka lagu hayo iyo Xabsiyada

Marka laga reebo dhismayaasha cusub ee iminka la dhiso, xaaladda xabsiyada ee wadanka oodhan waa mid aad u adag. Caafimaad iyo nadaafad daro, biyaha iyo cuntada oo aan ku filneyn, iyo daryeel caafimaad la'aan ayaa ka jirta.

Xaaladda Muuqaalka: Dadka oo ku badan xabsiyada--gaar ahaan marka ay dhacaan shilalka waaweyn ee la xiriira amaanka oo dad badan la soo xiro--mararka qaarkood dadku ku badan yahay. Dawladdu waxa ay mararka qaarkood meel ku wada xiraan caruurta iyo dadka waaweyn, taasoo ay ugu wacan tahay in ay caruurta u wanaagsan tahay in dadka qabiilkooda ah meel lagula xiro. Waxaa jirtay warbixino sheegaya in qof dumar ah oo lagu xiray Garoowe si gaar ah meel loogu xiray laakiin aan loo fidin tababarada ku wa kale ee ragga ah ee xiran la siiyey. Maamulka xabsiyadu inta badan ma kala saaro maxaabiista xabsiyada ku xiran, gaar ahaan gobolada dhexe iyo koonfurta.

Xaaladdu way ka wanaagsaneyd Xabsiga Cusub ee Muqdisho iyo Dhismaha Maxkamadda (MPCC) maka lala bardhigo Xabsiga Dhexe ee Mogadishu (MCP). Laba dhisme--Xabsiga Garoowe ee Puntland iyo Xabsiga Hargeysa ee Somaliland--ayaa gaarsiisan heerka caalamiga ah ee xabsiyada waxaana la sheegay in si wanaagsan loo maamulo. Ilaa Juun maxaabiista ku xiran xabsiga dhexe ee Ciidamka Nabadgelyada ee Puntland waxaa cunto la siinayey ugu yaraan laba jeer maalintii, taasoo ka kooban bariis, iyo nooc brotiin ah waxaana lo ogolaa in ay qubeystaan, sida laga soxigtay xubno joog ahaa oo ka tirsan ciidamo ajnabi ah. Xaaladda xabsiyada ee goobahaas waa mid aad u adag mararka qaarkood ay noloshu khatar ku jirto.

Dadka ku xiran oo kaliya MCP, MPCC iyo Garoowe iyo Hargeysa ayaa loo ogol yahay in ay qubeystaan hal mar maalintii, dhisme nadiif ah, cunto iyo biyo ku filan iyo jimicsi dibadda ah. Maxaabiista ku xiran xabsiyada intooda badan waxaa cunto iyo biyo dheeraad ah u keena qoysaskooda. Inkasta oo aanay jirin calaamado muujinaya xad gudub, Gudiga Caalamiga Ah ee Kor Kala Socoshada waxa ay muujiyeen dareen ku saabsan ilaalinta xuquuqda aasaasiga ah ee bini'aadamka iyo nabadgelyada maxaabiista.

Dawladdu waxa ay inta badan waajib kaga dhigtay in qoysaska maxaabiistu bixiyaan kharashka caafimaadka. Maxaabiista aanay qoysas u joogin ama heysan taageerada qabiilka adeeg kooban ayaa loo fidiyaa. Cudurado dilaaca, sida qaaxada iyo shubanka, ayaa si joogta ah u dhaca, gaar ahaan xabsiyada aydadku ku badan yihiin ee MPC. Cudurada noocaas ah ee ka dilaaca waa kuwo khatar gelinaya nafta dadka xiliyada roobka.

Macluumaadka heerka dhimashada ee xabsiyada iyo tirada dadka lagu hayo xabsiyadamidna ma cadeyn.

10Kii Agoosto, dhawr ka tirsan maxaabiista MCP ayaa dilay afar ka mid ah ilaalada xabsiga iyaga oo afduubay taliyaha xabsiga dhawr saacadood. Weerarkaas waxa uu sababay dhimashada 15 maxbuus iyo dhaawac soo gaaray todoba saacadood. Afar ka mid ah saraakiisha ayaa la dilay laba kalana waa la dhaawacay.

Al-Shabaab waxa ay xabsiga u taxaabeen dad ku nool dhulka ay gacanta ku hayaan ee koonfurta iyo gobolada dhexe. Dadkaas la xiray waxaa lagu hayey xaalad ka baxsan bini'aadminimada iyaga oo geystay dambiyo aad u yaryar, sida cabitaanka sigaarka, sawiro qaawan laga helay telefoonadooda, dhageysanayey muusig, xirtay rijibeeto ama aan xirneyn xijaab. Xaaladda xabsiyada ee dhulka ay gacanta ku

hayaan al-Shabaab oo hoay ay dawladdu ay gacanta horay ugu heysay xaaladoodu way adkeyd noloshuna ay khatarku jirtay. xafiiska Qaramada Midoobay ee Maandooriyayaasha iyo Fal Dambiyeedka (UNODC) waxa ay soo sheegeen qaar ka mid ah dhismayaasha dawladd (FMS) waxaa ku dhacay fatahaad, taasoo keenta in maxaabiista la geeyo dhismayaal ku meel gaar ah, inta badan xarumaha booliska, ilaa biyuhu degaan.

Maamulka: Inta badan xabsiyadu ma laheyn baarayaal soo baara cabashada maxaabiista. Sharciga dawladda dhexe si cad uguma ogola in maxaabiistu cabashooda u gudbiyaan masuuliyiinta garsoorka iyada oo aan faafreeb lagu sameyn, si kastaba ha ahaateen sharciga Somaliland, waxa uu u ogolaadaa maxaabiista in ay cabashadooda usoo gudbiyaan maamulada garsooska iyada oo aan laga sameyn faafreeb. Waxaa la sheegay in maxaabiistu ay soo gudbiyaan cabashooyin noocaas ah.

Maxaabiista xabsiga MCP, Garoowe iyo Hargeysa waxa ay u fursado haboon u lahaayeen dadka soo booqanaayay iyo in ay ku dhaqmaan diintooda. Koobnaanta kaabayaasha ee xabsiyada kale ee dalka oo dhan ayaa xanibtay dhaqdhaqaaqyada noocaas ah. Waxaa xadidnaa gaadiidka maxaabiista lagu geeyo maxkamadaha, iyo sidoo kale macluumaadka iyo xogta eedeysanayaasha iyo awoodda ay u leeyihiin qareenada xagga sharciga ah iyo kuwa fulinaya xukunka lagu xukumo.

La Socoshada Madaxa Banaan: Dawladdu waxa ay si joogta ah ula shaqeyneysay hay'adaha caalamiga ah ee xuquuqda aadanaha iyo la socoshada xaaladaha COVID-19, taasoo keentay in laga gaaro wax horumar ah sidii ay kooxahaasi ugu fidin lahaayeen adeegga caafimaadka iyo qalabka badbaadada maxaabiista iyo shaqaaalaha xabsiyada. Shaaalaha UNODC waxa ay geli kareen xabsiyada halkaas oo tababaro iyo adeeg kale u fidiya xabsiyada.

Maamulka Somaliland waxa ay ogolaadeen la socoshada maxaabiista ee hay'adaha samafalka ee aan dawliga ah intii sanadkan lagu jiray.

Caqabadaha degaanka iyo amaanka hor istaagay la socoshada dhulka ay gacantaku hayaan al-Shabab iyo dadka ku xiran dhulka fog ee horay dawladdu gacantu ugu heysay.

Wanaajinta: Bishii Febraayo waxa ay dawladdu furtay MPCC ee isku dhafka xabsiyada iyo maxkamadaha ee loogu talo galay garsoorka and xabsiyada amaankooda aad loo adkeeyey.

Awood sadexaad oo aan la garan ayaa qeyb ka ahaa oo sii xumeeyey rabshadihii dhacay 10kii Agoosto. Hay'adaha caalamiga ah ayaa ku deeqay dab dhaliyayaak looadeegsado nidaamka amaanka, gaar ahaan xilliga habeenkii ah.

d. Xarig iyo Xabsi Ku Heyn Aan loo meel dayin (Sabab La'aan Ah)

Inkasta oo Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah uu mamnuucayo in dadka sharci daro lagu xiro, ciidamada dawladda iyo maleeshiyaadka raacsan, maamul goboleedyada, maleeshiyaadka qabiilada iyo Al Shabab waxay u xireen una hayeen dadka si aan loo meel dayin (fiiri qeybta 1.g.). Sharcigu waxa uu bixinayaa xaqqa qofku u leeyahay in uu uga doodo maxkamadda sharcinimada xiritaankiisa ama hayntiisa. Laakiin kaliya siyaasiyiinta iyo ganacsatada ayaa xaquuqdaa u isticmaali karay si dhab ah.

Habka Xiritaanka Iyo Sida Loola Dhaqmo Maxaabiista

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa in dadka la xiro la horgeeyo masuuliyiinta garsoorka 48 saacadood gudohood. Sharcigu waxa uu waajib ka dhigayaa in la hayo ruqsad soo xiritaan oo leh cadeyn ku filan oo ay soo saaraan saraakiisha awooda u leh marka la soo xirayo qof la tuhunsanyahay. Sharcigu waxa kale oo dhigayaa in dadka la xiro markiiba lagu wargeliyo dacwadda loo heysto iyo go'aanka garsoor, si dhaqso ahna loogu ogolaado qareen iyo qoyskiisa iyo daryeelada sharci ee kale. Waxa ay aheyd dhif in loo hogaansamo ilaalintaas sharci.

Dawladda dhexe waxa ay geysatay xiritaano aan loo heysan amar maxkamadeed dadkana waa la iska hayaa iyada oo aan loo meel dayin. Mararka qaarkood dawladdu dadka caanka ah ee maxaabiista ah ee xiriirka la leh Alshabaab waxay ay ku haayeen guri amaan ah inta aan si rasmi ah dacwad loogu soo oogin. Sharcigu waxa uu ogol yahay in damaanad qofka lagu sii daayo in kastoo aanay masuuliyiintu marwalba ixtiraamin qodobkaas shaqaalaha maxkamadahuna ma laha tababar ku filan ee nidaamka fal dambiyeedka. Xubno ka tirsan ciidamada nabadgelyada iyo saraakiisha garsoorka ee wax musuqmaasuqa, siyaasiyiinta iyo hogaamiyayaasha qabiilada ayaa isticmaalay saameyntooda si loo sii daayo maxaabiis.

Xarig aan loo meel dayin ama aan sabab laheyn. Dowladda iyo maamul goboleedyadu waxa ay si aan loo meel dayin u xirxireen una hayeen tiro dad ah, oo ay ka mid yihiin dadka lagu soo eedeeyay argagixisanimiyo iyo taagerada Al Shabaab. Masuuliyiintu waxa ay si soo noqnoqosha ah u isticmaalaan

eedeeymaha la shaqeynta Al Shabaab si ay qiil sameeyaan xiritaanada aan loo meeldayin (fiiri qeybta 1.g.).

Dawladda iyo masuuliyiinta goboladu waxa ay si aan loo meel dayin u xireen wariyayaasha. Marka laga in la waayey suxufiga raadiyaha Hiigsi Maxamed Cabduwahaab Nuur 'Abuuja' (akhri qeybta 1.b.) waxa ay dawladdu si aan aaba yeel laheyn xabsiga ugu hayeen oo u xireen dhawr ka tirsan shaqaalaha saxaafadda oo su'aal la iska weydiiyey dacwadaha lagu soo oogay oo aan loo ogolaan in qoysaskooda iyo qareen la kulmaan. 6dii Siteembar saraakiisha Puntland ee gobolka Nugaal waxa ay xabsiga u taxaabeen suxufiyiin ka tirsan raadiyaha Daljir Cabdiqani Axmed Maxamed iyo Khadar Cawl markii ay labada suxufi booqdeen dhismaha maxkamadda gobolka Nugaal si ay baaritaan ugusameeyaan diliyo kufsi ka dhacay Garoowe dhawr bilood ka hor. Waxaa xabsiga laga sii daayey maalintii xigtay laakiin waxaa lagu handaday in xafiiska xeer illinta ee gobolka uu ku soo ogi karo dacwad liddi ku ah oo aan la cadeyn nooca fal dambiyeedka. Mudadii u dhaxeysay 16kii ilaa 21kii Oktoobar saraakiisha NISA waxa ay xireen suxufi ka tirsan raadiyaha Kulmiye Cabdullahi Kulmiye Cadoow ka dib markii uu wareysi la yeeshay ganacsade wax ka sheegay dawladda oo sheegay aragtiyo taageeraya al-Shabaab. Si xabsiga looga sii daayo Cadoow, Raadiye Kulmiye waxa uu ogolaaday inuusan baahin qeyb ka mid ah wareysiga. Waxaa la soo sheegay in NISA ay xirtay qofka la wareystay laakiin hal habeen ka dib la sii daayey ka dib markii ay qabiilkiisu soo dhex galeen.

Dawladda Somaliland waxa ay sii waday u adeegsiga xabsiga iyo xarigga suxufiyiinta wax ka sheega dawladda, gaar ahaan caburinta ku wa taageersan midowga Soomaaliya iyo gobolada Sool iyo Sanaag, ku waas oo colaad xagga dhulka ay kala dhaxeeyso Puntland. 4tii Nofeembar Madaxa Astaan Tv Cabdiraxmaan Yuusuf ayaa lagu xukumay shan sano oo xarig ah iyo ganaax fara badan oo aan la cadeyn ka dib markii la xiray oo loo diiday qareenkiisa ilaa 17kii Luulyo aasoo xadgudub ku ah sharciyada Somaliland. 10kii Diseembar waxa ay dawladda Somaliland xabsiga ka sii deysay Yuusuf sababo aan la garaneyn sida laga soo xigtay Talo, machad siyaasadeed oomadax banaan. 23kii Agoosto saraakiilka tirsan Waaxda Dambi Baarista ee Somaliland ayaa xiray suxufi ka tirsan Telefishinka Eryal Liibaan Cismaan Cali ka dib markii uuu wareystay haween looxiray iyadaoo xiratay dhar uu ku sawiran yahay calanka Soomaaliya.

Maxakamad Sugayaasha: In muddo dheer xabsiga lagu hayo waxa ay iska ahayd wax mar walba dhaca, inkasta oo aan la heyn celceliska qiyaasta mudada lahayo ka hor inta aan dacwadda la qaadin ama boqolkiiba inta dadka sugaya in dacwadda la qaado ay ka yihiin tirada dadka ku jira xabsiyada. Dadka xiran oo

fara badan, maamulka maxkamadaha iyo garsoorayaasha oo yar, iyo nidaamka maxkamadaha oo ah mid fadhiid ah ayaa keenay in ay daahaan qaadista dacwooyinku.

e. U Diiditaanka Maxkamadaha Cadaalad ah oo Dadweynaha U Furan

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa in garsoorku waa mid ka madax banaan laamaha fulinta iyo sharci dejinta ee dawladda. Garsoorka madaniga ah waxa uu ahaa inta badan mid aan ka shaqeyneyn waddanka oo dhan, gaar ahaan dhulka ka baxsan magaalooyinka. Gobolada qaarkood waxa ay sameysteen maxkamadaha degaanka oo ku tiirsan qabiilka ugu badan ee degaanka iyo garabyada xiriirka la leh si ay u shaqeeyaan Badi degaanaada garsoorku waxa uu ku tiirsanaa isu geynta sharciyada dhaqanka iyo caadada, shareecada iyo sharciga qaabeeyan. Garsoorka waxaa lug ku lahaa saameeyn iyo musuqmaasuq. Waxaana si weyn u saameeyay siyaasado ku saleeyan qabiil. Masuuliyiintu ma ixtiraamin amarada maxkamadda. Garsoorayaasha madaniga ah sida badan way ka cabsadaan dhageysiga dacwadaha, iyaga oo u dhaafay maxkamadaha ciidamadu in ay dhageystaan dacwadaha madaniga ah intooda badan.

Iyada oo uusan jirin la xisaabtan ayaa keentay in ay awoodooda si qaldan u adeegsadaan. Garsoorayaasha madaniga aysan heysan amaanka ay u baahan yihiin si ay u gutaan hawshooda. Dacwadaha lidiga ku ah xubnaha amaanka ama dadka lagu soo eedeeyo fal dambiyeedka la argagixisada waxaa dhageysta maxkamadaha ciidamada.

Somaliland waxaa kajiray maxkamado shaqeynaya, inkasta oo aysan qaaliyaal tababaran oo ku filan, iyo qoraalada sharciga ah oo horseedi kara in la dhiso garsoor hor istaaga musuqmaasuqa baahsan ee ka jirta nidaamka. Nidaamka isku dhafka ah ee garsoorka Somaliland waa mid lagu lamaaniyey Sharia, sharci dhaqameed, iyo sharciga rasmiga ah, laakiin wali islama aanay wada shaqeyn. Waxaa jirtay faragelin baahsan oo lagu sameeyey nidaamka garsoorka, iyada oo saraakiisha dawladdu ay fara gelin ka sameeyeen dacwadaha, gaar ahaan ku wa la xiriira saxaafadda. Hay'adaha samafalka NGO ayaa soo sheegay in saraakiishu ay fara gelin ku sameeyeen arrimaha shacriga iyaga oo adeegsaday amar aydadka xabsiga ku hayaan muddo dheer iyaga oo aan hor keenin wax maxkamad ah.

Hogaamiyayaasha qabiilada ayaa kala dhex galay iska hor imaadyada waddanka ka dhacay. Qabiiladu waxa ay si joogta ah u adeegsadaan hab dhaqameedka garsoorka. Go'aamada lagu gaaro hab dhaqameedka waa uu inta badan qabiilka oo dhan ama qabiilada hoose ee geystay xadgudubka la soo sheegay.

Nidaamka Dhagaysiga Maxkamadaha

Sharcigu waxa uu dhigayaa in qof kasta waxa uu xaq u leeyahay dhageysi cadaalad ah oo dadweynaha laakiin majirin nidaam garsoor ah oo shaqeynaya oo dhaqan geliya arrintaas. Sida uu dhigayo, shaqsiyaadku waxa ay xaq u leeyihiin in loo aqoonsado in aanay dambiile aheyn. Waxaa kale oo ay xaq u leeyihiin in markiiba lagu wargeliyo eedeeymaha loo heeysto oo faahfaahsan, inkasta oo dastuurku uusan cadeyn xaq in loo macneeyo uu khuseeyo inta ay socdaan dhamaan rafcaanadu. Dadka la hayo waxa ay xaq u leeyihiin in la hor keeno maxkaamad karti leh 48 saac gudahood marka la soo xiro, in ay la hadlaan qareen (ama la siiyo mid ay kharajkiisa bixineyso dowladu hadii uu sabool yahay) aanan lagu qasbin in ay dambi ku cadeeyaan naftooda. Masuuliyiintu ma aysan ixtiraamin badi xaquuqaha la xariira habka dacwad qaadista. Siyaasadaha qabaa' ilka iyo musuqmaasuq ayaa inta badan hor istaagay helitaanka dacwad qaadis xaq ah. Dastuurka ku meel gaarka kama uu hadlo markhaatiyaasha oo su'aalo la weydiin karo, xaqa racfaan ka qaadashada go'aanka maxkamadda iyo in la siiyo waqti ku filan iyo agab ay ku diyaasadaan difaac ama xaq in uu la yimaado cadeyn iyo markhaatiyaal.

Maxkamadaha ciidamada ayaa la saaraa dadka rayidka ah. Eedeysanayaasha la horkeeno maxkamadaha ciidamada mar mar dhif ah ayeey heleen matalaad shacri ama xaq in ay rafcaan qaataan. Masuuliyiintu waxa ay maraka qaar xukunka dilka fuliyaan maalmo gudahood marka xukunku dhaco (arag qeybta 1.a). Saraakiisha dawladda qaarkood ayaa sii waday in ay ku andacoodaan in xaaladdii degdegga aheyd ee dalka lagu soo rogay 2011 in ay awood u siinayso maxkamadaha ciidamadu in ay dhageystaan dacwadaha falka dambiyeedka oo ay ka mid tahay ku wa ay geystaan rayidku, meelaha ay Al Shabaab ka baxday. Majirin siyaasad cad oo dawladdu ku cadeysay in wareegtadaas ay weli dhaqangal yahay, inkastoo wareegtadii hore ay mudadeedu aheyd sadex bilood iyo in aan marnaba si rasmi ah loo kordhin.

Gudaha Somaliland, guud ahaan waxaa eedeysanayaasha loo aqoonsan yahay in aanay dambiile aheyn ilaa dacwad looga helayo iyo in dacwadooda lagu qaado maxkamad dadweyne, in ay goobjoog ka ahaadaan marka dacwadooda la qaadayo iyo in ay qareen la tashtaan dhamaan marxaladaha kala duwan ee dhageysiga dacwad dambiyeedka. Dowladdu marwalba kuma aanay wargelin eedeysanayaasha si dhaqso ah iyo iyada oo faahfaahsan dacwadda loo heysto, Marwalbana looma siin galaalgal cadeynta dawladdu heyso. Dowladdu ma siinin eedeysanayaasha goob loogu tala galay oo ay ku diyaarsadaan difaacooda laakiin guud ahaan waxaa la siiyaa waqti ku filan oo ay ku diyaar garoobaan.

Dowladdu waxa ay eedeysanayaasha siisay fasiraad lacag la'aan ah ama waxa ay lacag siiyeen kuwo gaar ah hadii ay rabeen in ay diidaan fasiraadda xakuumadu siisay laga billabo marka la soo eedeeyo ilaa iyo inta rafcaanku uu socdo oo dhan. Eedeysanayaashu su'aalo wey weydiin kareen markaahiyaasha, keeni kareen markhaatiyaal iyo cadeeymo ay isku difaacaan, iyo iyaga oo racfaan ka qaadan karay go'aanka maxkamadda.

Somaliland waxa ay eedeysanayaasha lagu soo oogay dambiyada culus siisay qareeno lacag la'aan ah haddii aanay awoodi karin in ay qareeno gaar ah qabsadaan. Eedeysanayaashu waxa ay xaq u lahaayeen in aan lagu qasbin in ay markhaati furaan ama ay qirtaan dambiga. Waxaa jiray xafiisyo xaga sharciga oo dadka la taliya oo shaqeynayay.

Dhulka ay al-Shabaab gacanta ku heyso kama aysan jirin nidaam garsoor oo shaqeynaya.

Maxaabiista siyaasadeed iyo kuwa la hayo (Maxkamad aan La horgeyn)

Dowladda iyo maamul goboleedyadu waxa ay xireen suxufiyiin iyo dad kale oo wax ka sheegay masuuliyiinta. Dawladda iyo Hay'adaha samafalka midna ma aanu soo saarin qiyaasta tirada siyaasiyiinta ah ee xiran.

Sanadkii 2018kii doorashada maamul goboleedka Koonfur Galbeed oo horay uga soo go'ay hogaanka al-Shabaab Mukhtar Roobow ayaa ciidamada AMISOM xabsiga u taxaabeen oo keeneen Muqdisho (akhri qeybta 3) Waxaa lagu hayey xabsiga NISA ka dibna loogu bedelay in guriga lagu xiro. Inkasta oo Rooboow uu la xiriir karay dibadda, bishii Dismeebar waxa uu weli ku xirnaa guriga mana caeyn sharciyada lagu hayo.

Masuuliyiinta Somaliland waxa ay sii wadeen in ay xiraan dadka degan Somaliland ee ay shaqaaleeyso dowlada federaalka ee Muqdishu, mararka qaar muddo dheer. Masuuliyiinta Somaliland uma ay fasaxin saraakiisha joogta Muqdisho in ay ku matalaan gudaha ama u matalaan dowlada federaalka ah ee Soomaaliya, waxa ayna u arkayeen falalka noocaas ah sida khiyaamo qaran, taasoo lagu ciqaabi karo sida uu qabo sharciga Somaliland. 25kii Oktoobar Ra'iisul wasaarihii Hore ee Soomaaliya Mohamed Cumar Carte ayaa loo fidiyey cafis madaxweyne ka dib markii uu cambeereeyey gooni isui taagga Somaliland. Waxa uu sidaas loo yeelay inuu soo booqdo aabihiis oo aadu xanuunsaney, oo deggan Somaliland.

Nidaamka Cadaaladda ee Dacwadaha Madaniga ah.

Waxaa jira dhawr dacwadood oo lagu weydiisanayo magdhaw ama joojinta xadgudubka xuquuqda aadanaha sanadka gudhiisa. Maxkamadda Gobolka Banaadir ayaa laga soo sheegay in loo soo gudbiyey afar dacwadood oo liddi ku ah NISA, booliska iyo dawladda hoose ee Muqdisho. Dadka intooda badan ma soo dacwoodaan si ay u helaan magdhaw sharci ah taasoo ay ugu wacan tahay iyaga oo aan kalsooni ku qabin nidaamka garsoorka. Sharciga dawladda dhexe waxa uu waajib ka dhigayaa “nidaam ku filan oo lagu ilaaliyo xuquuqda aadanaha.”

Magdhaw Hantiyeed

Gudaha Muqdisho dowladda iyo kuwo kale oo aan aheyn dowladda ayaa dadka ka saaray guryahooda, gaar ahaan barakacayaasha gudaha ee soo laabtay (IDP) iyada oo aan la marsiin habka cadaalada. Dadka laga saaray guryahooda waa dadka aan awoodda ku laheyn siyaasadda ama bulshada si ay uga horyimaadaan guryaha laga saarayo (fiiri qeybta 2.d.)

f. Iyada oo Aan loo meel dayin iyo faragalin Sharci daro ah ee Arimaha Gaarka U Ah Qofka, Qoysaska, Guriga Ama Fariimaha La Isu Diro.

Sida uu qabo Dastuurka Federalka ku meel gaarka ah "qof kasta waxa uu xaq u leeyahay in uu yeesho, isticmaalo, ku raaxeysto, iibiyo, ama uu wareejiyo hanti" guryaha gaarka ahna aan lagu xadgudbi karin. Hase yeeshee, masuulyiintuu waxa ay baareen guryo iyaga oo aan heysan ruqsad baaritaan.

Dawladda dhexe iyo kuwa heer gobol waxa ay qashqashaad u geysteen dadka ehelada u ah al-Shabaab.

g. Xadgudubka Khilaafaadka Gudaha

Dilalka: Iska hor imaadyada dhacay sanadka gudhiisa waxaa ka mid ah kuwo dawladda, ciidamada AMISOM, kooxdaha maleeshiyada iyo al-Shabaab dhex maray kuwaasoo sababay dhaawac iyo barakac rayidka ah. ISIS-Somalia ayaa sheegtau weeraro loo geystay dawladda Soomaaliyeed iyo meelo ka tirsan Puntland, halkaas oo ay xarun u noqotay, agagaarka Muqdisho, laakiin wax yar ayaa laga soo sheegay gudaha. Ciidamada dowlada iyo gobolada ayaa dilay dad rayid ah, waxa ayna geysteen dhibaatooyin ku saleysan jinsiga. Rabshadaha siyaasadeed ee ku saleysan qabiilka ayaa lug ku yeeshay dilal aargoosad ah iyo

weeraro lagu qaaday goobaha ay deganyihiin dadka rayidka ah. Isku dhacyo u dhexeeyay ciidamo ku saleysan beelo iyo Al Shabaab oo ku dhax maray gudaha Puntland, Galmuudug, Shabeelada Hoose, Shabeeladda Dhexe, Jubbadda Hoose, Baydhabo iyo Hiiraan ayaa sidoo kale keenay dimasho.

Al Shabaab waxa ay geeysteen dilal diimeede iyo kuwo siyaasadeeysan oo lala eegtay dadka rayidka ee lala xiriiriyo dowlada iyo weeraro loo geeysto shaqaalaha hay'adaha samafalka ee NGOyada, Shaqaalaha QM iyo howlwadeenada diblomaasiyiinta. Kooxdu waxaay weerarada la beegsadaan bar tilmaameedka jilicsan ee hoteelada Muqdisho, iyaga oo dadka aan hubeysneyn. Al Shabaab waxa ay inta badan adeegsatay weerarada is miidaamin ah, hoobiyayaal iyo waxyaabaha qarxa ee meesha fog laga hago. Waxaa kale oo ay dileen dadka caanka ee nabadda u ololeeya, hogaamiyayaasha bulshada, hogaamiyayaasha qabiilada, ergooyinka doorashada iyo qoysaskooda doorka ay ka qaataan dhismaha nabagelyada darteed, iyo iyagoo madaxa ka jara dadka lagu eedeeyo in ay basaasiin u yihiin, lana shaqeeyaan ciidamada dowladda iyo maleeshiyaadka raacsan. Al-Shabab waxa ay qiil u sameyeen dilaka dadka rayidka ah ee sheeganaya nabinimada, cadawga ilaahay, ama la safan cadawga al-Shabaab (sidoo kale akhri qeybta 1.a.).

16kii Agoosto waxa ay weerar ku qaadeen hotel sare oo ku yiilxebta Liido ee Muqdisho, kaasoo lagu dilay 18 qof laguna dhaawacay 25 qof. 13 Luulyo waxa ay al-Shabaab gaari lagu soo rakibay waxyaabaha qarxa (IED) la beegsadeen Muqdisho iyaga oo bar tilmaameedka dhigtay taliyaha kaasoo lagu dilay sadex askari iyo lix rayid ah.

Waxaa jiray warbixino sheegaya dil rayid ah oo ciidamada AMISOM ay geysteen, si toos ah ama si dadban (akhri qeybta 1.a.)

Qafaalasho: Al Shabaab waxa ay sii wadeen afduubka intii sanadkan lagu jiray.

Tacadiyada Jireed, Ciqaab Iyo Jir Dilka: Ciidamada dawladda, maleeshiyada raacsanayaa isticmaalay awoodo dheeraad ah oo ay ku jiraan jirdil. Inkasta oo ay ciidamadu xireen qaar ka mid ah ciidamada amaanka ee lagu soo eedeeyay tacadiyo noocaas ah, dhamaantoo dacwado laguma soo oogin (akhri qeybta 1.c.)

Alshabaab waxa ay geeyatay rabshado xagga galmada ah, oo ay ku jirtay iyada oo loo maray guur khasab ah.

Caruurta Loo Qorto Askarta: Intii lagu jiray sanadka waxaa jiray warbixino iska daba imaanyay oo ah in SNA iyo maleeshiyada raacsan, ASWJ iyo Al Shabaab ay u isticmaalayeen caruur askar ah.

Hirgalinta qorshihii wax qabadka dowlada ee 2012 ee ay kula jirtay Qaramada Midoobay si loo dhameeyo qorashada iyo u isticmaalka caruurta ee ciidamada qaranka waxa uu ahaa mid aan la dhameystirin.

Waxda Badbaadada Caruurta ee Wasaaradda Gaashaandhigga (CPU) ayaa xudun u aheyd hawlgalka dawladda dhexe ee u adeegsiga ciidamada ee caruurta, kaasoo ay ka mid tahay ciidamada hubeysan ee dawladda. Mudadii lagu jiray sanadka CPU waxa sameysay baaritaan u kuugelid ah ee boqolaal askar ah oo ka ciidanka SNA taasoo ku saabsan sida ay sharci daro u tahay wacyi gelinta askarta loo qorto ciidamada iyo la xaqiijiyo tirada caruurta ah ee ku jira xubnaha ciidamada. CPU waxa ay sii waday isticmaalka isdiiwaan gelinta kombiyuutarada ah iyada oo la soo sheegay in ay haboon tahay in booliska iyo malatarigu gacan ka geystaan sidii looga hor tagi lahaa u qoroshada sharci darada ee caruurta ee ciidamada.

Iyada oo aan la helin shahaadada dhalashada, inta badan wayadkeyd in la ogaado da'da dadka loo qorto ciidanka nabadgelyada.

Al Shabaab waxa ay sii waday qorashada iyo in ay caruurta ku qasbaan ka qeybqaadashada colaadaha tooska ah, oo ay ku jiraan weerarada ismiidaaminta ah. Sida laga soo xigtay saraakiisha UN, Al Shabaab waxa ay caruurta u qortaan una isticmaalaan dagaalada.

Al Shabaab waxa u dhaceen iskuulada, dugsiyada quraanka, iyo masaajidada iyaga cabsi gelin u geysta hogaamiyayaasha qabiilada si ay uga qortaan caruur. Caruurta ku jirtay xarumaha tababarka ee Al Shabaab waxaa la marsiiyaa tababaro jireed oo adag, ma helaan raashin ku filan, tababar xagga hubka ah, ciqaab jireed, iyo tababro diineed lagu qasbo oo waafaqsan waxyaabaha ay aaminsan yihiin al-Shabaab. Tababarka waxaa kale oo ka mid ahaa caruurta oo lagu qasbay in ay ciqaabaan oo toogtaan caruurta kale. Al Shabaab waxa ay sii waday qorashada iyo in ay caruurta ku qasbaan ka qeybqaadashada colaadaha tooska ah, oo ay ku jiraan weerarada ismiidaaminta ah. Al Shabaab waxa ay caruurta u isticmaaleen dagaalada, oo ay ka mid yihiin in ay safka hore ka geliyaan dagaalada kana dhigtaan gaashaan iyo in ay is miidaamiyaan. Waxaa intaas dheer in Al Shabaab ay caruur u isticmaaleen kaalin taageero sida in ay u qaadaan, rasaasta, biyaha iyo cuntada, in ay qaadaan dhaawacyada iyo meydka maleeshiyada, sirdoon iyo ilaalo ahaan. Ururku waxa ay mararka qaar caruurta u isticmaaleen in ay aasaan

bambooyinka la dhigo wadooyinka dhinacooda iyo waxyaabaha qarxa. Warbaahinta Soomaalida ayaa si joogta ah uga hadashaa Alshabaab oo caruur ku (tasjiilinaya) dhalaan rogaya dugsiyada iyo iyaga oo si xoog ah ugu qorta darajooyinka ciidamooda. Warbaahinta qaranku waxa ay si joogta ah uga soo waramayeen adeegsiga al-Shabaab ee caruurta sida lagasoo xigtay dugsiyada lagu barao afkaarta qalafsan iyo ilmaha oo xoog lagu qoro ciidamada.

Sidoo kale warbixin sanadeedka Wasaaradda Arrimaha Dibadda ee *Dhuumaaleysi ku Gelinta dadka ee* <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

Xadgudubyada Kale ee la xiriira iska hor imaadyada : Kooxaha hubeysan, gaar ahaan Al-Shabaab, laakiin sidoo kale ciidamada dawladda iyo maleeshiyaad, ayaa si bareer ah u xadiday isu gudubka garagaarka bini'aadnimada iyo waxyaabaha kale ee lagama maarmaankaah gobolada koonfurta iyo gobolada dhexe. Shaqaalaha samafalku waxa ay si joogta ah ula kulmeen baro kantarool, jid gooyo, baad, afduubka baabuurta, iyo caqabado dhinaca maamulka ah.

Janaayo ilaa Siteembar ururada samafalka waxaa soo wajahay 117 rabshado ah oo ay dadka ka hor istaageen gargaarka caalamiga ah. Iyada oo ay kordheen weerarada cirka iyo magaalooyin muhim ahaa xagga dhaqaalaha oo kabaxay gacantooda, al-Shabaab waxa ay weeraro ku qaadeen gargaarka dadweynaha ee maraya wadooyinka waaweyn. Amaandarada ka taagan dhulkaas ayaa caqabadku noqotay gargaarka bini'aadnimada.

Bishi Siteembar, Wasiirka Qorsheynta iyo Xiriirka Caalamiga ah ee Galmudug ayaa soo soosary qoraal uu ku eedeynayo hay'ado samafal ah oo uusan magacaabin in ay saameyn ku yeelanayaan doorashada degaanka ee koonfurta Gaalkacyo, sida lagasoo xigtay Xafiiska Qaramada Midoobay ee Gargaarka Bini'aadnimada. Wasiirku waxa uu uga digay haddii uu sii socdo dhaqdhaqaaqa siyaasadeed in ay keeni karto in qaarka mid ah hay'adaha samafalka laga qaado talaabo sharci ah, oo ay ka mid tahay in laga qaado ogolaashaha.

ISIS-Somali waxa ay bar tilmaameed ka dhigteen hogaamiyayaasha si ay uga qaadaan lacag baad ah marka ay isku dayaan in ay ka baxaan dhulka buuraha ah ee Puntland Mogadishu, Shabeelada Hoose halkaas oo kooxuhu ku xoog badan yihiin. Waxa ay bar tilmaameed ka dhigteen ganacsiga marka aysan bixin lacagaha baadda ah ee la amro. Sida laga soo xigtay warbixinta Unta, ISIS-Somalia waxa ay fuliyeen weeraro waxyaabaha qarxa ee meesha fog laga hago oo dilal ka geystay Puntland, Muqdisho, Shabeelada Hoose iyo meelaha ay awoodda ku leeyihiin.

Qeybta 2 Qeybta 2aad. Ixtiraamka Xoriyada Rayidka, oo ay ku jirto:

a. Xoriyada hadalka iyo saxaafada

Sharcigu waxa uu damaanad qadayaa xoriyada hadalka iyo saxaafada, laakiin masuuliyiinta federaalka iyo kan gobalada midna ma ixtiraamo xoriyadahas. Sharcigu waxa uu fal dambiyeed ka dhigayaa “faafinta war been ah,” kaasoo aanu sharcigu qeexin taasoo ay ka mid tahay in la xiro lix bilood.

Dowladda, maleeshiyada raacsan dowladda, masuuliyiinta Somaliland iyo Puntland, maamul goboleedka Galmudug, iyo Jubaland, al-Shabaab, iyo maliishiyaad aan la garaneyn ayaa dilay, tacadiyo u geestay, oo qashqashaaday suxufiyiinta iyada oo aan loo ciqabin (fiiri qeybta 1.a, 1.d., iyo 1.g.). 20kii Agoosto Suxufiyiin Soomaaliyeed (SJS) ayaa cabaasho rasmi ah u soo gudbiyey Xafiiska Xuquuqda Aadanaha ee Qaramada Midoobay (OHCHR) iyaga oo ah khabiir madax banaan xaaladda xuquuqda aadanaha ee Soomaaliya, Golaha Xuquuqda Aadanaha ee Unta, iyo warbixinta gaarka ah ee OHCHR ee ku saabsab dhiirigelinta iyo badbaadada xuquuqda xoriyadda iyo cabiraadda ra’yiga o sheegaya in ay dawladdu geysatayxadgudub la xiriira xuquuqda suxufiyiintalagu qaado weerarada. Sjs waxa ay sheeganaysaa in dawladdu ka gaabisay in ay baaritaan ku sameeyso dilkii 17kii Febraayo loo geestay Cabdiwali Cali Xasan oo dad aan heyntooda la garaneyn dileen iyo dilkii 12kii Luulyo al-Shabaab u geysteen Maxamed Sahal Cumar iyo Hodan Nalayeh.

Sharciyada Somaliland waxa ay mamnuuc ka dhigeen dabacaadda iyo qeybinta waxyaabaha laga badbadiyey ama la buunbuuniyey oo keeni kara qalalaase, iyada saraakiisha adeegsada ama suxufiyiinta xabsiga loo taxaabay.

Xoriyada Hadalka: Dadka ku nool dhulalka ay gacanta ku heeyso xakuumadu waxa ay khatar ugu jiraan in laga aar goosto hadii ay waxa ka sheegaan saraakiisha dowlada, gaar ahaan marka ay ku eedeeyaan saraakiisha musuq-maasuq ama ay soo jeediyaan in saraakiishu in aysan awoodin in ay maareeyaan howlaha amaanka. Faragalinta noocaas ah waxa ay aheyd mid aad uga jirta goobaha ka baxsan caasimadda, gaar ahaan Puntland iyo Somaliland.

Waxaa jiray cadeymo muujinaya in dawladdu ay sii waday in ay isticmaasho awoodo sharciyo ku sleysan si ay u cadaadiyaan mucaaradka ama dadka ka soo horjeeda. 14kii Abriil waxa ay boolsiku xabsiga u taxaabeen ku xigeenka madaxa Warbaahinta Goobjoog Cabdixasiis Axmed Gurbiye ka dib markii uu bogga

Facebook ku daabacay in Madaxweyne Farmaajo uu amray in qalabka lagu neefsado oo loogu deeqay Isbitaalka Martiini loo wareejiyo xarunta madaxtooyada inta lagu jiro COVID-19. Xiritaankaas waxa uu ahaa mid ay aad uga xumaadeen hay'adaha xuquuqda aadanaha ee gudaha iyo dibadda iyada oo lagu eedeeyey in ay dawladdu isu dayeyso in ay caburiso waxyaabaha la xiriira caafimaadka dadweynaha iyo gafaf ay geysatay. 29kii Luulyo Maxkamadda Gobolka banaadir ayaa ku xukuntay lix biloodoo xariga ah iyo ganaax lacageed "ka dib markii uu daabacay waxyaabo been abuur ah oo la buunbuuniyey ama macluumaad keeni kara qalaa bulshada." Iyada oo isla markiiba uu bixiyey ganaaxa dusha kaga saaray uguna badbaado xarigga dusha laga saaray, waxa ay warbaahintu aad uga gadooday cadaadiska lagu hayo saxaafadda in ay kaahadsho dhaqdhaqaaqa dawladda.

14kii Siteembar Ciidamada Somaliland waxa ay xabsiga u taxaabeen suxufi madax banaan ilyaas Cabdi Cali sida laga soo xigtay saxaafadda ka dib markii uu Facebook ku qoray in la sii daayo madaxa Astaan TV Cabdiraxmaan Yuusuf (arag qeybta 1.d.).

Xoriyada saxaafada iyo warbaahinta, oo ay ka mid yihiin baraha internetka: Saxaafada madaxa banaan waxa ay ahayed mid firfircoon waxaana lagu cabiray aragtiyo badan oo aad u kala duwan, inkastoo faafreebka shaqsi ah uu mid caadi ah iyadoo ay sabab u aheyd taariikh ahaan xiritaanka aan loo meel dayin ee suxufiyiinta iyo baaritaan iyo xiritaanka hayadaha warbaahinta ee wax ka sheega dawladda. Inkastoo aan laga soo sheegin faraglin noocaas ah Muqdisho ilaa markii la doortay madaxweyne Farmaajo, laakiin waxa ay ahayd wax mar walba dhaca meelaha ka baxsan caasimadda, gaar ahaan gudaha Puntland iyo Somaliland. Saraakiisha dawladda waxa ay sii wadeen in ay gacxanta ku hayaan warbaahinta dawladdu maamusho iyada oo si dadban gacanta ugu heysay warbaahinta gaarka ah. Cabsi gelin ayaa loo geystay amaanka warbaahinta iyo hay'adaha kale.

Masuuliyiinta Somaliland waxa ay sii wadeen ganaaxa iyo xiritaanka aan loo meel dayin ee suxufiyiinta iyadoo loo heysto sharaf dilid iyo dambiya kale ee lagu soo eedeeyay, oo ay ku jiraan in ay la kulmeen asaxaabtooda. Ciqaabta waxaa ka mid ah xabsi maalmo yart ah ilaa dhawr bilood iyo ganaax. Suxufiyiinta waxaa loo geystaa cabsi gelin iyo xarig iyaga oo sii wada musuqmaasuq ama mowduucyada xasaasiga ah, sida heshiis maalgelin ah oo ku saabsan dekada Berbara ama khilaaf soo galadhex galay Somaliland iyo Puntland iyo gobolka Sanaag.

Rabshado iyo Qashqashaad: Ururka Suxufiyiinta Soomaaliyeed waxa ay diiwaan geliyeen dilka loo geystay laba suxufi sanadka gudihiisa. Hay'adaha warbaahinta

gudaha ayaa soo sheegay in si joogta ah ay qashqashaad ugu geystaan saraakiisha NISA, qabiilada iyo kooxo gaar ah, iyo al-Shabaab (sidoo kale akhri 1.d.).

Xukuumadda Somaliland ayaa si joogta ah qashqashaad ugu haya suxufiyiinta iyaga oo xabsiga u taxaaba marka ay ka hadlaan waxyaabaha ay ka gaabisay dawladdu ama midowga Soomaaliya, gaar ahaan gobolada Sool iyo Sanaag oo khilaaf xuduudda ah uu kala dhexeeyo Puntland. 7dii Siteembar Duqa Magaalada Laascaanood Cabdicasiis Xasan Taarwale ayaa la soo sheegay inuu amray in la xiro wariyaha Saab TV Abdifatah Maxamaed Cabdi isaga oo ka jawaabaya sida ay uga warbixiyeen fatahaad dhibaato u geysatay wadooyinka magaalada. 8dii Siteembar waxa ay dawladdu xirtay wariyaha Universal TV Khadar Rigah, ka dib markii uu ka hadlay mudaharaad ay sameeyeen dumarka ganacsatada ah ee magaaladu dooneysay in ay ku burburiso dhismayaal iyo kordhinta canshuurta.

Faafreebka iyo Xakameynta Warbaahinta: Shaqaalaha warbaahinta ayaa dhaqan geliyey faafreeb u gaar ah si ay uga badbaadaan aarsasho. Boolisku waxa ay xireen warbaahin ka furneyd Baraawe oo ku hadashada lahjadda degaanka.

Daabacaadda oore ayaa dib loo furay ka dib markii uu xirnaa muddo sanad ah oo lagu xiray amar maxkamadeed oo ka soo baxay Somaliland oo daabacay “warar been ah iyo dacaayad” sanadkii 2018 oo ku saabsan dhismaha cusub ee maadaxtooyada. Xukuumadda Somaliland waxa ay xireen ugu yaraan sadex warbaahin, oo ay ka mid yihiin Star TV iyo Universal TV ee Juun.

Al Shabaab waxa ay ka mamnuucday saxafiyiinta in ay tabiyaan wararka hoos u dhigaya shareecada islaamka sida ay u fasiraan Al Shabaab iyo waxa ay ka mamnuuceen dadka ku nool dhulalka hoos taga in ay dhageystaan warbaahinta caalamiga ah.

Sumcad Ka dilid/Ceebeyn: Sharcigu waxa uu ka dhigayaa ciqaab fal dambiyeed ah “faafinta war been ah” oo ka jirta wadanka oo dhan, oo ay ka mid tahay Somaliland. Waa fal dambiyeed ciqaab lagu mudanayo islaamka oo la caayo, ciqaabtaas oo ay ka mid noqon karaan ganaax lacageed, iyo xabsi ilaa laba sano.

Amaanka Qaranka: Masuuliyiinta dowladda dhexe iyo maamul goboleedyadu waxa ay qiil ka dhigtaan amaanka qaranka si ay u cadaadiyaan warbaahintu kana hortagaan wax ka sheegista mucaaradka.

Saameynta Hay'addaha an dawladda aheyn: Maleshiyada qabiilada, hay'adaha geysta fal dambiyeedka, iyo kuwa argagixisada, oo ay ugu horeeyso al-Shabaab, waxa ay si jooqta ah u caburiyeen xoriyadda tacbiirka, oo ay ka mid tahay tan saxaafadda, marka ay helaan sida ay doonayaan.

4tii Maajo Siciid Yuusuf Cali oo ahaa suxufi ka tirsan telefishinka gaarka ah ee Kalsan ayaa dad aan heybtooda la garneyn tooreey ku dileen Muqdisho. Geeridiisa ka hor, Cali waxa uu ka soo waramay macalin dugsi quraan oo ay dileen kooxda al-Shabaab.

Xoriyadda Shabakadda Internetka

Masuuliyiintu waxa ay xadideen helitaanka internetka, laakiin ma jiraan warar lagu kalsoonaan karo oo sheegaya in dawladdu ay la socotay wadhadalka gaarka ee la isugu gudbiyo internetka iyada oo aan loo soo marin masuuliyiinta haboon ee sharciga.

Al Shabaab waxa ay ka mamnuucday shirkadaha in ay adeegga internetka bixiyaan iyadoo shirkadaha isgaarsiinta ku qasabtay in ay ka xiraan adeegyada internetka goobaha ay gacanta ku heysay.

Xoriyadda Aqoonta iyo Dhacdooyinka Dhaqanka.

Ma jirin xakameyn rasmi ah oo lagu soo rogay xorriyadda aqoonta, Aqoonyahanadu waxa ay isku sameeyeen is faafreebid shaqsi ah.

Marka laga reebo dhulka ay Al Shabaab ay gacanta ku heyso, ma jirin xanibaad rasmi ah oo lagu soo rogay ka qeyb galka munaasabadaha dhaqanka, dhageysiga muusigga ama galitaanka shineemooyinka. Si kastaba ha ahaatee Xaaladda amaanka ayaa xadidday in la tago iyo abaabulka munaasabad dhaqanka ee gobolada koonfurta iyo dhexe.

b. Xoriyadda Isu Imaatinka dadka iyo Ururada

Xoriyadda Isu Imaatinka

Sharcigu waxa uu ogol yahay isu soo baxa nabadda ah Laakiin saraakiisha dowladu waxa ay xadiddeen xuquuqdaas. Maqnaashaha amaanka ayaa xadiday xuquuqdan sidoo kale. Wasiirka Amaanka ee Dawladda Dhexe ayaa sii waday inuu shuruudo ku xiro isu soo ururka dadweynaha, iyada oo sabab looga dhigay

qodobo la xiriira khatartaweerarada ka imaanm kara dadka is miidaamiya ee al-Shabaab.

Kooxaha siyaasadda waxaa ku adkaaday in ay qabtaan mudaaharaadyo, taasoo ay ugu wacan tahay qodobo la xiriira amaanka iyo helitaanka goobo lagu qabto dhirarka. 29Kii Nofeembar musharaxiinta jagada madaxweynaha ayaa waraaq u diray Wasiirka Amaanka si ay ku codsanayaan qabashada mudaaharaadyo 3da Diseembar meel ka mid ah Muqdisho. Dawladdu waa ay diiday codsigaas.

Dawladdu waxa kale oo ay aegsadaan ciidanka nabadgelyada si ay caburiyaan mudaaharaadyada. 14Kii Diseembar waxaa ciidamada loo daad gureeyey agagaarka Muqdisho si ay u caburiyaan mudaaharaadyada la qorsheeyey ee musharixiinta mucaaradka ee ka soo horjeeda madaxweynaha iminka jagada haya ee doorashooyinka soo socda. Qaar ka mid ah dadka mudaaharaadaya ayaa isu soo badaxy 15kii Diseembar, taasoo ay ka dhalatay iska horimaad dhex maray laba kooxood iyo ciidanka dawladda oo ugu yaraan afar qof ku dhaawacmeen. Iyada oo taas laga duulayo, waxa ay dawladdu geysay ciidamo dheeraad ah si looga hortago mudaaharaadka.

Bishii Abriil, dawladda hoose ee Muqdisho ayaa xayiraad ku soo rogtay isu soo ururka oo ku dhawaaqday bandoo si loo yareeyo khatarta CovID-19. Habka adag ee loo dhaqan geliyey waxa ay keentay in boqolaal mudaaharaad isugu soo baxaan wadooyinka, sida laga soo xigtay warbixin ay qoreen wargeysyada caalamiga ah.

al-Shabaab ma aysan ogoleyn isu soo ururka iyada oo aan horey fasax loogu qaadan.

Xoriyadda isu imtaatinka.

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa bixiyaa xoriyadda ururada. Laakiin saraakiisha dowladu waxa ay qashqasheen shaqaalaha NGOyada. Waxaa kale oo jiray warbixino sheegaya in masuuliyiinta goboladu ay xadideen xoriyadda ururadu. Al Shabaab uma ogolaan badi NGOyada caalamiga ahi in ay howlgalaan.

Dadka ku nool koonfurta iyo gobolada dhexe ee ka baxsan dhulka Al Shabaab gacanta ku heyso waxa ay si xoriyad leh ugu biiri kareen ururada bulshada rayidka ah iyaga oo diirada saaray dhibaatooyin badan oo kala duwan.

Marka laga tago amaanka iyo dareenka nabadgelyada, hay'adaha samafalku waxaa soo foodsaaray faragelin kaga timid dawladda dhexe kuwaas oo isku dayay in ay dusha ka saaraan shuruudo canshuur iyo isdiiwaan gelin ah iyo in ay xakameeyaan qandaraasyada, nidaamka iiibsashada, iyo shaqaaleynta.

Bishii Agoosto, maamulka Somaliland waxa uu ku soo rogay in hay'adaha samafalka ee gargaarka bini'aadnimada ka fulinaya in ay waajib u tahay in ay aqoonsadaan gooni isu taagga jamhuuriyadda oo ixtiraamaan dhulka ay maamulaan. Amarkaas waxaa ka mid ah qodob ku khasbaya isdiiwaan gelinta iyo maareynta hantida, haddii la dhan geliyo, waxa uu sharcigan keenaya in uu carqalad geliyo qeybinta iyo hawlgalka hawlaha bini'aadnimada.

c. Xoriyadda Diinta

Eeg Warbixinta Caalamiga Ah ee Xoriyadda Diimaha ee Wasaaradda Arrimaha Dibedda ee

www.state.gov/religiousfreedomreport/https://www.state.gov/religiousfreedomreport/

d. Xoriyadda Dhaqdhaqaaqa

Sharcigu waxa uu dhigayaa in dhamaan dadka si sharci ah u degan dalka gudihisa ay xaq u leeyihiin xoriyad xagga dhadhaqaaqa iyo in ay dooran karaan degaankooda iyo in ay ka tagi karaan wadanka. Hase yeeshee xoriyadda dhaqdhaqaaqa waala xadiday meelaha qaar.

Dhaqdhaqaaqa waddanka gudihisa ah: Baraha koontaroolka oo ay maamulaan ciidamada dowladu, kooxaha la ologa ah, maleeshiyaadka hubeysan, garabyada qabaa'ilada iyo Al Shabaab waxa ay diideen isu socodka, waxa ayna ku soo rogeen muwaadiniinta, baad, qashqashaad, rabshado iyo in ay bililiqeeystaan. Jid gooyooyinka ay dhigteen dhinacyada hubeysan iyo weerarada shaqaalaha samafalka ayaa aad u xadiday isu socodka iyo geeynta gargaarka qeybaha koofurta iyo bartamaha dalka.

Somaliland waxa ay ka mamnuucday saraakiisha federaalka, oo ay ka mid yihiin kuwa ka soo jeeda Somaliland ee loo maleeynayay in ay ku matalaan danaha Hargeeysa gudaha Muqdishu, in ay soo galaan Somaliland. Waxa kale oo ay ka hor istaagtay in muwadiniinteedu u safraan Muqdisho si ay uga qeyb qaataan habka DFS ama dhaqdhaqaaqyada dhaqanka.

Al-Shabaab iyo kooxaha kale ee hubeysan waxa ay sii wadeen in ay carqalad geliyaan dhaqdhaqaaqa ganacsiga ee goobaha ay gacanta ku hayaan ee Bakool, Gedo, iyo Hiiraan iyo sidoo kale gargaarka bini'aadminimada.

Bilihii Siteembar iyo Oktoobar waxa ay al-Shabaab xayiraad ku soo rogeen dadka rayidka ah iyo gargaarka degmada Beled Xaawo ee gobolka Gedo iyo magaalooyinka Garbahaareey, taasoo carqalad ku ah caafimaadka, cunatada, biyaha, caafimaadka iyo nadaafadda barnaamijyada loogu talo galay dadka soo barakacay oo qiyaastii dhan 100,000 oo qof.

e. Xaaladda iyo Sida Loola Dhaqmo Dadka Soo Bara Kacaya

Agoosto waxaa sii kordhayeyiska horimaadyada iyo isbedelka jawiga kaasoo keenay in ay si aad ah xoog ugu kordhaan barakacayaasha gudaha. Waddanu waxa uu hooy u ahaa in ka badan 2.7 milyan oo barakacayaal ah. Wax ka badan 893,000 ayaa la diiwaan geliyey sanadkan, iyada 177,000 ka mid ay ka soobara kaceen iska hor imaadka ama amaandarada halka 716,000 barakac ah ay sababeen fatahaadda biyaha. Cunto yaraan iyo nafaqo daro ayaa aad ugu baahday dadka soo bara kacay -- marka lala barbardhigo dadka aan soo bara kicin ee guryahooda degan--inkasta oo xajmiga iyo mugga uu ahaa mid ka kuwa xuquuqdooda la ilaaliyey.

UNHCR ayaa u dooda ilaalinta xuquuqda dadka soo bara kaca oo u fidiya gargaar maaliyadeed, iyada oo Soomaalida dibadda ka soo xeryaha qaxootiga ay u guuraan xeryaha dadka soo bara kacay. Wax ka yar 1,000 qaxooti ah ayaa waddanka dib ugu soo noqday sanadkan gudihii ay iyada oo kuwa soo noqday ay u baahnaayeen gargaar bini'aadminimo.

Waxa ay xakuumadda iyo maamul goboleedyadu ay si ka badan ugu lug lahaayeen ka hor taga macluusha iyo wax ka qabashada abaarahana marka loo fiiriyo sanadihii ka horeeyay, awoodooda ay waxa uga qaban kareen waxa ay sii aheyd mid aad u kooban. Waxaa intaas soo raacay, si khasab ah oo guryahooda looga saaray dadka ku barakacay gudaha ay ka sii socotay Soomaaliya, oo ay ku jiraan in kabadan 98,000 oo laga saaray degaanadii ay ku barakaceen mudadii u dhaxeysay Janaayo ilaa Agoosto. Dadaalka hay'adaha samafalka ayaa hakiyey ugu yaraan 21,000 oo laga saari lahaa guryahooda intii u dhaxeysay Febraayo ilaa Luulyo sida laga soo xigtay UNHCR. Dad gaar ah oo sheeganaya dhulka iyo masuuliyiinta dowladdu, tusaale ahaan ayaa si joogta ah uga shaqeeynayay in si kahasab ah looga saaro guryahooda dadka barakacayaasha ah gudaha Muqdisho. W

axaa kordhay warbixinada rabshada ku saleysan galmadda iyo jinsiga oo ay wehliisay barakicin korotay, oo ay ku jiraan warbixino falal ay geeysteen kooxo kala duwan oo hubeysan iyo shaqaalaha amaanka. Dumar iyo caruurta ku noolaa xeryaha barakacayaasha gaar ahaan waxa ay aad ugu nuglaayeen in ay kufsadaan rag hubeysan, oo ay ku jiraan ciidamada dowlada iyo xubnaha maleeshiyoyinka. Ilaalada xeryaha barakacayaasha ayaa la sheegay in ay gabdho iyo dumar ku khasbeen falal galmo ah si ay ugu badashaan raashin iyo adeegyo ka jira xerayaha gudahooda.

Waxa ay dawladdu ka shaqeysay dhaqan gelinta nidaam la ogolaaday Nofeembar 2019kii kaasoo lagu kordhiyey ilaalinta dadka aad u nugul. Maamulka dawladda dhexe iyo kuwa dawladdaha hoose waxa ay sso saareen nidaam iyo wada shaqeyn loolajeedo ilaalinta xuquuqda soo barakacayaasha oo lagu dhiiri gelinayo xal raaga oo ay ka mid tahay in lagu dhafo degaanka magaalooyinka.

f. Ilaalinta Qaxootiga

Dawladda dhexe iyo Somaliland waxa ay gacan saar la lahaayeen oo hay'adda UNHCR iyo Ururada Caalamiga ah ee Qaxootiga, si ay uga caawiyaan qaxootiga soo noqonaya, dadka magangalyo doonka ah, dadka aan waddan laheyn, iyo ddka kale ee daneynaya.

Waddanku waxa uu marti geliyey qiyaastii 22,000 oo qaxooti iyo magangalyo doon ah, oo intooda badan ka yimid Yemen ito Itoobiya, iyo tiro yar oo ka yimid wadamo kale sida Siiriya, Tansaaniya iyo Eritireeya. Qaxootiga dhaqaalaha u soo haajiray ayaa ka dhigta waddanka meel ay u sii maraan khaliijka, Yemen iyo Yurub, taasoo ay khatar u galaan in looga faa'iideysto dhuumaaleysi ku gelinta loona geysto xad gudub.

Ilaa 30 Siteembar, UNHCR waxa ay gargaar u fidisay 331 qaxooti Soomaali ah oo ka yimid wadamada magangalyo doonka ah. Waxaa intaa dheer in 447 Soomaali ah la diiwaan geliyey kuwaas oo ka soo noqday Yemen iyaga oo aan taageero ka helin UNCHR isla mudadaas. Waxaa jiray qalalaase ku yimid u qeybinta Soomaaliya dadka soo noqday taasoo ay ugu wacan tahay iska hor imaadyada iyo rabshadaha. 5tii Diseembar barnaamij ay taageertay UNHCR oo dib looga soo celinayey Kenya dadka qaxootiga ayaa dib u bilowday, kaasoo uu bar tilmaameedku ahaa in la soo celiyo 300 oo qaxooti ah dhamaadka sanadka.

Helitaanka magangalyo: Sharcigu waxa uu aqoonsanyahay xaqa magangalyo doonka si waafaqsan heshiisyada caalamiga ah; si kastaba ha ahaatee, dawladda

dhexe wali ma aysan sameeynin qaab sharciyeed iyo nadaam siinaya badbaado qaxootiga. Masuuliyiintu, si kastaba ha ahaatee, waxa ay siiyeen sideeda u aqbalid xaalad ah qaxootinimo daday badidoodu ahaayeen Yeman.

Shaqooyinka: Fursadaha shaqo ee qaxootiga waxa ay ahaayeen kuwo kooban. Qaxotigu waxa ay inta badan ka qeyb qaataan shaqooyinka gacanta laga qabto taasoo mararka qaarkood keenta in ay xad gudub u geystaan dadka ay u shaqeynayaan.

Qaxootiga ka soo laabtay Keenya waxa ay heleen fursado shaqo oo kooban meelaha ay ku soo laabteen ee koofurta iyo bartamaha dalka, taasoo ah mid waafaqsan shaqo la'aanta baahsan ee ka jirta waddanka.

Helitaanka Adeegyada Asaasiga ah: Dawladda dhexe waxa ay sii waday in ay la shaqeeysi beesha caalamka si loo hagaajiyo helitaanka adeegyada assiga ah, shaqooyinka iyo xal waara oo loo helo barakacayaasha, inkastoo ay taasi aheyd mid taxaddi ku ah ayna ugu wacan tahay amaandarada, taagero la'aanta siyaasadda iyo arrimaha la xiriira maaliyadda.

Qeybta 3aad: Xoriyada ka qeyb qaadashada nidaamyada siyaasadeed

Sharcigu waxa uu siiyaa muwaadiniinta awooda ay u leeyihiin in ay doortaan dowladooda iyagoo u maraya doorasho xiliyeed xur iyo xaq ah, oo lagu qabto cod bixin qarsoodi ah oo ku saleysan cod bixin siman oo loo simanyahay, laakiin muwaadiniintu ma aysan isticmaali karin awoodaas.

Doorashada iyo Ka Qeyb Qaadashada Siyaasadeed.

Doorashooyinkii Dhawaa: Intii lagu jiray 2015ka waxa ay dawladdu go'aansatay in aanay suurto gal aheyn in doorasho rasmi ah la qabto inta lagu jiro sanadka walaac xagga amaanka ah dartii; waxa xigay oo ay diyaarisay qorshe lagu galayo doorasho dadban oo ay sameeyaan wakiilo ay soo xusheen odayaashu. Doorashooyin aan toos aheyn ee baarlamaanka waxa uu ka koobnaa laba gole oo doortay madaxwaeynaha bishii Febraayo 2017. Doorashada dadban ee aqalka hoose ee baarlamaanka waxa ay ka balaarisay kuwa wax dooranaya 135 oday ilaa ergo ka kooban 14,025 oo ay soo doorteen odayaashu; 51 ergo oo ay soo xusheen odayaashu ayaa masuul ka ahaa in ay u codeeyaan kursi kasta oo ka mid ah aqalka hoose, ergadana waxaa laga doonayay in ay ku daraan 30 boqolkiiba (16) haween ah iyo 10 dhalin yaro ah.

Intii lagu jiray 2012 DFK waxa ay dhameystirtay jidkii khariidada ee 2011 si loo dhameeyo ku meel gaarnimada, iyaga oo la kaashanaaya wakiilo ka socda Puntland, Galmudug, ASWJ iyo beesha caalamka. Waxaa habkaas ku jiray qabyo qoraalka dastuurka federaalka ku meel gaarka ah, sameynta 825 xubnood oo metala Golaha Wakiilada Qaranka (NCA) oo ansixiyay dastuurka ku meel gaarka ah, xulashada 275 xubnood ee baarlamaanka federaalka, iyo qabashada doorashada af hayeenka baarlamaanka iyo madax weynaha. Dawladdu weli dib uguma waxna kama bedelin dastuurka ku meel gaarka ah umana soo gudbin ay ansixiyaan oo cod loo qaado.

Sharciga Somaliland waxa uu ka hor istaagayaa muwaadiniinta degan goboladeeda in ay ka qeyb qaataan Waxyaabo la xiriira Soomaaliya inkasta oo baarlamaanka dawladda dhexe ay ku jiraan xubno matalaya Somaliland.

Gudaha Puntland 2012kii waxa uu baarlamaanku golaha mudanayaashu si aqlabiyad ah ku ogolaaday dastuurka gobolka kaas oo dhowraya nidaamka siyaasdeed ee xisbiyada badan. I Intii lagu jiray 2019kii Siciid Cabdulaahi Deni ayaa lagu doortay cod 66 iyo 35 wareegii sadexaad iyo kii ugu dambeeyey ee nidaamka doorashada madaxweynaha gobolka. Afar cod ayuu dheeraa qofkii ugu soo dhawaa oo latartamayey, Jeneraal Asad Cismaan Cabdulaahi. Madaxweynaha jagada haya Cabduali Maxamed Cali “Gaas” waxaa looga adkaaday wareegga koowaad.

Baarlamaanka Maamulka Ku Meel Gaar ah ee Koofur Galbeed ayaa la sameeyay 2015kii, ka dib kulankii 2014tii lagu qabtay gobolka, kaas oo u codeeyay Shariif Xasan Shiikh Aadan inuu noqdo madaxweynihii u horeeyay ee maamulka. Doorashada dib ayaa looga dhigay Nofeembar 2018 oo la qabtay Diseembar 2018. Cabdulacasiis Xasan Maxamed “Laftagareen” ayaa ku guuleystay wareegii koowaad. Xubnaha mucaaradka aya dawladda federaalka ku eedeeyey in ay fara gelin ku sameeyeen natiijada oo ay ka sahaqeyeen in la xiro musharax horay uga tirsanaa al-Shabaab Mukhtar Robow (arag qeybta 1.e.). Ugu yaraan laba iyo toban qof ayaa lagu dilay muddharaad dhacaytodobaadka hor doorashada, oo uu ka mid ahaa xubin ka tirsan baarlamaanka qaranka iyo ilmo yar, inkasta oo Dawlad Goboleedka Koonfur Galbeed la sheegay inuu baaitaan ku sameeyey dhimashada afar ka mid ah dadka la dilay.

Bishii Luulyo 2019 waxaa jabay heshiis dhex maray Galmudug iyo ASWJ oo ahaa in ay si wadajir ah u dhisaab baarlamaan, golaha waasiirada, iyo ciidanka amaanka, waxaana food nagu soo haya xilligii doorashada. Heshiis ay ka wada shaqeyeen dhinacyo kala duwan ayaa la gaaray Juun iyo Luulyo 2019, kaasoo

horseeday gogortan qabiil ku dhisan oo awood qeybsi ah iyo jadwal doorasho oo lagu dhisay gole sharci dajin oo kakooban 89 xubnood. Doorashada baarlamaanka dawladda waxa uu dhacay Nofeembar iyo Diseembar 2019. 2dii Febraayo ayaa Axmed Cabdi Kariye “Qoor” loo doortay madaxa Galmudug ka dib nidaam aad u adag ooka dhacay baarlamaanka.

Intii lagu jiray 2016 waxaa la abuuray Hirshabelle, kaasoo ka dhashay mideyn ay ka ahaqeyeen inta badan qabiilada Hawiyaha laguna mideeyey Hiiraan iyo Shabeelaha Dhexe. 31kii Oktoobarayaa la qabtay doorasho aad loogu tartamay oo dawladda dhexe lagu eedeeyey in ay ku sameysay faragelin, taasoo lagu doortay baarlamaanka kooban 99 xubnood oo qabiil lagu qeybsaday. 9 11kii Nofeembar waxa ay u codeeyeen oo madaxweyne u doorteen Cabdulaahi Xuseen “Guudlaawe” oo horey u ahaa madaxweyne ku xigeen. Doorsahada madaxweynaha waxa ay ka careysiisay awood qeybsigaku dhisan qabiilka. Koox Xawaadle ah oo uu hogaaminayo Abuukar Warsame Huud ayaa diiday doorashada kuna handaday in ay xoog ku bedelayaan natijada.

2013kii wafuud ka tirsan dawladda dhexe iyo Jubaland ayaa heshiis ku wada saxiixday kaasoo keenay in ay dawladdu aqoonsato maamulka cusub ee laga dhiso Jubaland. Axmed Maxamaed Islaan “Madoobe” ayaa loo doortay madaxweyne 2013kii shir ay isugu yimaadeen wakiilada ku waas oo dib u doortay 2015kii. 29kii Agoosto Madoobe waxaa doortay 56 ka mid ah 74ka xubnood ee baarlamaanka Jubaland iyada oo ay jiraan sheegasho in musuqmaasuq lagu sameeyey gudiga ku meel gaarka ah oo loo geystay cabsi gelin rasmi ah. 23kii Abriil, waxa ay labada dhinac saxiixdeen heshiis is bahaysi ah oo ay la gaareen Madoobe, kaasoo ay kaga noqdeen sheegashada madaxweynenimada.

2017kii Somaliland waxa ay doorteen murashaxa xisbiga Kulmiye Muse Bihi oo helay 55 boqolkiiba codadka, kagana guuleystay Cabdiraxmaan Maxamud Abdullahi oo helay 40 boqolkiiba. Madaxweyne ku xigeenka oo ahaa xubin ka tirsan xisbiga Kulmiye Cabdiraxmaan Cabdullahi Ismaaciil (Saylici) ayaa jagadaas hayey an iyo 2010kii, kuna guuleystay doorashada 2017kii.

Somaliland waxa ay leedahay baarlamaan oo ka kooban laga gole iyada aqalka odoyaasha oo loo yaqaan Guurti, uu ka kooban 86 xubnood iyo aqalka wakiilada oo ka kooban 82 xubnood kuna dhisan gobolada dalka oo ay matalaan. Doorashadii ugu dambaysay ee Aqalka Wakiilada waxaa laqabtay 2005tii, doorashaduna waa mid dhacda hal martobankii sanaba. 24kii Agoosto sadexda xisbi ee siyaasadeed, Kulmiye, waddani iyo xisbiga cadaaladda iyo horumarinta, waxa au saxiixeen Gudiga Doorashooyinka Qaranka si ay u qabtaan doorashada degaanka

iyo ku wa baarlamaanka Maajo 2021. Sida laga soo xigtay warbaahinta, qorshaha lagu heshiiyey waxaa uu ahaa in marka hore la qabto doorashooyinka dawaladaha hoose si wadada loogu xaaro doorashada Wakiilada Baarlamaanka.

Al Shabaab waxa ay mamnuucday dadka rayidka ah ee dhulka ay gacanta ku heysto in ay la loolamaan maamuladooda Al-Shabab. Qaar ka mid ah maamulada Al Shabaab, hase yeeshee, waxa ay kala tashadeen odoyaasha dhaqanka ee degaanka arimo gaar ah waxa ayna u ogolaadeen in ay sii jiraan oo sii shaqeeyaan gudiyadii horey u jiray ee degmada.

Xisbiyada Siyaasadeed iyo Ka Qeybgalka Siyaasadda: Dastuurka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa in muwaadin kasta uu xaq u leeyihiin in ay ka qeyb qaataan arrimaha dadweynaha oo ay ka mid tahay xaqqa abuuritaanka xisbiyo siyaasadeed, ka qeyb galka howladooda, iyo in loo doorto xil kasta oo gudaha xisbiga siyaasadeed. 2016 madaxweynaha ayaa saxiixay sharciga xisbiyada siyaasadeed, kasoo abuuray qaabkii ugu horeeyay ee xisbiyo siyaasadeed oo sharci ah ilaa 1969kii, markii madaxweynihii hore Siyad Bare uu mamnuucay dhaqdhaqaaqada siyaasadeed ka dib markuu talada kula wareegay inqilaab. Sharcigu waxa uu dhigayaa in siyaasiyiintu ku biiraan xisbi siyaasadeed dhamaadka 2018. Bishii Diseembar, 106 xubnod oo ka tirsan xisbiyada qaranka ayaa iska diiwaan geliyey Gudiga Doorashada Qaranka. Sharcigaas ka hor, dhawr urur siyaasadeed ayaa ka hawl galayey wadanka. 17kii Siteembar heshiis ayaa Gudiga La Talinta qaranka (NCC) ee dawlada dhexe iyo hogaamiyayaasha FMS ayaa ku heshiiyey hab lagu qabanayo iyo taariikh la qabanayo doorashooyinka baarlamaanka dawladda dhexe iyo tan madaxweynaha ee 2021 taasoo la sheegay in aanay xisbiyada siyaasaddu ka qeyb qaadan doonin

Dastuurka Somaliland sharciyadooda doorashadu waxa ay xadidayaan tirada xisbiyada siyaasadeed ku xadideen ilaa sadex xisbi waxayna u dajiyeen shuruudo ku saabsan barnaamijyadooda siyaasadeed, maaliyadda iyo dastuuradooda.

Mudadii sanadka lagu waxa ay xisbiyadu ka cabanayeen si ay u adag tahay in dibad baxyo iyo kulamo lagu qabto Muqdisho. Xisbiyada is diiwaan geliyey waxa ay ka cabanayeen in maamulka FMS uu sii wado inuu ka hos istaago in ay xafiisyo ka furtaan gobolada.

Ka qeyb qaadashada Dumarka iyo Dadka Laga Tirada Badan Yahay: Ma jiro sharci xadidaya ka qeyb qaadashada haweenka iyo dadka laga tirada badan yahay ee hababka siyaasadeed, wayna ka qeyb qaateen. Arimaha dhaqanka ayaa si kastaba ha ahaatee xadida ka qeyb galka haweenka. Inkasta oo saxiixayaashii

khariidada jidka ay isku waafaqeen in haweenku ugu yaraan ay qaataan 30 boqolkiiba kuraasta baarlamaanka ka hor inta uusan wadanku u gudbin xakuumad rasmi ah, haweenku waxa ay hayeen kaliya 14 boqolkiiba 275ta kursi ee baarlamaanka sanadkii 2012. 30 boqolkiiba waxay ay iska caabin adag kala kulantay 2016-2017, odayaasha qabiilada, hogaamiyayaasha siyaasadeed iyo hogaamiyayaasha diinta, wakiilda haweenka ee baarlamaanku waxa ay kordheen ilaa 24 boqolkiiba. 1dii Oktoobar, NCC waxa ay soo saareen faahfaahin la xiriirta dhaqan gelinta iyo xilliga doorashada ee dawladda dhexe ee 2021, taasoo lagu xaqiijinayo tirada loo qoondeeyay dumarka, iyada oo ay jiraan diidmo xoog leh oo ka imanaysa xubnaha ka qeyb qaadanaya, iyo balaarinta doorka haweenka ee doorashada ee soo xulashada xubnaha qabiilada, gudiyada dhaqan gelinta iyo Gudiyada Xalinta Khilaafaadka. 21kii Oktoobar waxa uu baarlamaanku ansixiyey 26 xubnood oo golaha wasiirada, oo ay ka mid yihiin afar dumar ah, taasoo u tiro la taaban karo marka loo barbardhigo sanadihii hore.

Bishii agoosto Duqa Magaalada Beledweyne Safiya Jimcaale, oo loo magacaabay Duqa Magaalada Beledweyne Bishii Maajo 2019 oo ah qofkii ugu horeysay ee loo magaacbo duqa magaalada, ayaa xilkii laga qaaday oo lagu bedelay haweeney kale oo noqotay duqa magaalada, Nadar Tabah Malin.

Ururada bulshada rayidka ah, qabiilada laga tirada badan yahay iyo maamulka Puntland way ku baaqeen in la baabiyo "nidaamka 4.5" kaasoo matalaada siyaasadda loo qeybsaday afarta qabiil ee waaweyn, iyo dhamaan qabiilada laga tirada badan yahay oo la siiyay "0.5" soo haray. Nidaamka waxa uu meel u dhigay qabiilada laga tiro badan yahay tiro go'an iyo kuraas yar oo ay ku yeeshaan baarlamaanka federaalka ah taasoo u doodeysa in ay bulshadan sii wadaan cabashada bulshada ee ah in aanay helin xaqii ay lahaayeen tiro ahaan. Tira koobkii ugu dambeeyey ee waddanka waxaa la qabtay 1975, sidaa darteed sheegashadan ma aha mid la xaqiijin karay. Sida uu qabo dastuurka ku meel gaarka ah, habka doorashada waxaa looga dan lahaa inuu noqdo mid toos ah, sidaa aawgeed looga weecdo qaacidada 4.5, laakiin hogaamiyayaasha federaalka iyo gobolada ayaa go'aansaday Abriil 2016kii in lagu laabto qaacidadii 4.5 oo lagu go'aansado waxa uu ka koobnaanaayo aqalka hoose.

Somaliland waxaa ku jiray laba haween ah 86ka xubnood ee Aqalka Wakiilada. Dhaqan ahaan haweenka waa laga reebay Golaha Guurtida. Laba qof dumar ah ayaa ku jiray golaha wasiirada ee ka kooban 24 wasiir.

Qof dumar ah ayaa gudoomiye ka ah Gudiga Xuquuqda Aadana ee Somaliland. Halka qof dhalinyaro ah oo ka socda dadka lagada tirada badan yahay uu ahaa

gudoomiye ku xigeen. Madaxweynaha Somaliland waxa uu lahaa la taliye dhibaataada dadka laga tiro badan yahay.

Qeybta 4aad. Musuqmaasuqa iyo Furfurnaanta oo ka maqan dowlada

Sharcigu waxa uu dusha kaga ridayaa ciqaab dambiyeed saraakiisha la timaada musuqmaasuq. Laakiin, dawladdu si haboon uma aanay dhaqangelin sharciga. Saraakiishu dowladu waxa ay si jooqta ah ugu lug yeeshen musuqmaasuqa iyada oo aan lagu ciqaabin. Waxaa jiray warbixino isa soo taraya sheegayya musuqmaasuq ka dhex jira dawladda.

Musuqmaasuq: Musuqmaasuqu waxa uu noqday mid aad u nafeeyey nidaamka dawlaga ah. Dawladdu ma aanay abuurin guri madax banaan oo la dagaalama musuq maasuqa marka laga reebo balan qaadka uu dhawr jeer sameeyey Madaxweyne farmaajo 2019kii.

Gudiga Maamulka Lagacta (FGC)—guddi la talin oo aan la heyn awood sharciyeed laakiin masuul ka ah dib u eegida dhamaan qandaraasyada dowlada oo ka badan \$5 milyan oo doolar oo ka koobnaa xubno ka tirsan wasiirada dawladda oo ay ka mid yihiin wasaaradda maaliyadda, bangiga dhexe, xafiiska madaxweynaha iyo xafiiska ra'iisul wasaaraha, iyo sidoo kale madaxa gudiga maaliyadda ee baarlamaanka iyo xeer ilaaliyaha guud ee dawladda. Afar ergo oo ay maalgaliyeen ururada lacagaha ee caalamku. Sanadka gudihisa FGC waxa ay taageero u fidiyeen dawladda dhexe iyo dawlad goboleedyada arrimo laxiriira maareynta hantioda dadweynaha, sanad maaliyadeedka dawladda dhexe, ogolaashaha iyo qandaraasyada, iyo bangiga dhexe. FGC waxa ay ka qeyb qaadatay oo ka talo bixisay nidaamka qorista heshiisyada tamarta iyo gargaarka doorashada ciida sameyneysa baasaboorka.

24Kii Agoosto Maxkamadda Gobolka Banaadir ayaa ku heshay Agaasimaha Guud ee Wasaaradda Caafimaadka Cabdulaahi Xaashi Cali iyo sadex mas'uuliyiin sare in ay sameeyeen is daba marin iyo isticmaalka shaabada dawladda oo ay u adeegsadaan hab shaaqsi ah gaar ahaan gargaarka caalmaiga ah ee ku jeeda COVID-19. Cali waxaa lagu xukumay xarig sagaal sano ah, iyo in laga mamnuucay iuu xafiis dawladeed qabto noloshiisa, iyada oo dad dacwadda lagula soo oogay (Maxamuud Buule Maxamed, Mahdi Abshir, iyo Bashiir Cabdinuur) lagu xukumay xabsi u dhaxeeya sadex sano ilaa 18 sano iyo ganaax kala duwan. Shan qof oo kale ayaa la xiray laakiin lagu waayey dambiyadii lagu soo eedeeyey.

Gudi khabaro ah oo ka tirsan UNta u qaabilsan Soomaaliya ayaa sheegay in aanay helin cadeymo muujinaya dhoofinta dhuxusha oo xilligan ah (taasoo ay mamnuuceen golaha amaanka ee Qaramada Midoobay). Soo saarka iyo dhoofinta dhuxusha ayaa ka sii socday dhulka ay gacanta ku hayaan Al Shabaab, Jubaland iyo ciidamada Kenya ee AMISOM. Gudiga khabarada ah waxaay tibaaxeen dareenka ay ka qabaan dhuxusha faraha badan ee la soo ururiyey taasoo lagu qiimeeyey \$40 milyan lana keenay dhawr meelood oolaga dhoofiyo.

Somaliland waxa ay laheyd hanti dhawr qaran iyo guddoon iyo gudiga la dagaalanka musuqmaasuqa oo uu magaacabay madaxweynaha Somaliland. Somaliland marna kuma soo oogin saraakiil Somaliland ah wax dacwad musuqmaasuq ah sanadka gudihiisa.

Gudiga khabarada ee UNta waxa ay soo sheegeen in ay sii socodtay ‘canshuurta’ ay qaadaan al-Shabaab, iyo baad ku saleysan *zakada* (Mas’uuliyad saaramn qofka muslimka ah inuu ka bixiyo maalka) iyo *sadaqa* (bixin aan khasab aheyn oo ay bixiyaan muslimiinta) dhulka ay gacanta ku hayaan. Gudiga khabarada ah waxa ay ogaadeen in xaaladda dhaqaalaha ee al-shabaab yahay weli mid aad u xoog badan lagana arkayey dhaqaale dheeraad ah oo ay heystaan. Gudiga khabarada ah waxa kale oo ay ogaadeen inkastoo ay Soomaaliya qaaday talaabooyin lagu xoojinayo maaliyadda si loola dagaalamo argagixisada, in al-Shabaab ay adeegsanaysay hay’adaha maaliyadda si ay u keysato ama loogu soo diro lacago.

Soo Gudbinta Macluumaadka Maaliyadda: Sharcigu wajiib kama dhigayo in saraakiisha la magacaabo ama la doorto ay cadeeyaan hantida ay leeyihiin.

Qeybta 5 Dareenka Dawaladda ee Baaritaanada ay Sameeyeen baarayaasha caalamka iyo kuwa aan dowliga aheyn ee Ku Saabsan

Tiro ka mid ah ururada gudaha iyo kuwa caalamiga ah ee xuquuqda aadanaha ee ka howl galay goobaha ka baxsan dhulka ay Al Shabaab gacanta ku heyso, ayaa baaritaan ku sameeyey oo daabacay waxyaabaha ay ka ogaadan kiisaska xuquuqda aadanaha. Saraakiisha dowladu ilaa xad way la shaqeynayeen kana jawaabeen aragrigooda. Walaac xagga aminga ayaa xakameeyay awooda NGOyada in ay ka shaqeeyaan degaannada koofurta iyo bartamaha. Hay’adaha samafalka ee gudaha iyo kuwa caalamiga ah guud ahaan waxa ay ka shaqeeyaan Somaliland iyo Puntland iyadoo aanay cidina xadidaad weyn ku sameyn, inkasta oo siyaasadaa qabaailka, rabshadaha degaanka, iyo fargalinta ka imaanaysay habdhaqanka

caadada iyo diinta ayaa mararka qaar hakineysay howlaha NGOyada ee meelahaas.

dawladdu waxa ay qashqashaad u geysatay ama aysan la shaqeyn hay'adaha samafalka, tusaale ahaan in ay diideen waxyaabaha laga gaaday ee musuqmaasuqa baahsan. Qashaqashaaddu waxa au noqotay dhibaato taagan oo ku baahday Somaliland.

Qaramada Midoobay iyo Ururada Kale ee Samofalka: Sanadka gudhiisa waxa ay dawladdu ogolaatay in Khubaradu dib ugu soo noqdaan ka dib markii hawshood laga joojiyey 2019, laakiin COVID-19 dartiis la xakameeyey safarada, hawlgalkii ugu dambeeyey waxaa la smeeeyey iyada oo meel fog la kala joogo (remotely).

25kii Oktoobar waxa ay Somaliland soo saartay amar ay ku joojineyso dhamaan dhaqdhaqaaqa hay'adaha Qaramada Midoobay iyo hay'adaha kale ee gargaarka caalamiga ah ee ka hawlgala dhulkaas.

Heyadaha Xuquuqada Aadanaha ee Dawladda: Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah ee waxa uu dhigayaa abuuritaanka guddi madax banaan oo xuquuqda aadanaha ah iyo runta iyo gudiga dib u heshiisiinta muddo 45 cisho iyo 30 cisho gudahood ah sida ay u kala horeeyaan ka dib magacaabista golaha wasiirada ee 2012ka. Ma aanay jirin hab rasmi ah oo dawladdu ay si rasmi ah dabagal ugu sameyneyso xadgudubyada.

Qeybta 6 Haybsooca, Xadgudubka Bulshada Iyo Dhuumaaleysi Ku Gelina Dadka

Dumarka.

Kufsiiga iyo Rabshadaha Qoyska: Sharcigu waxa uu ka dhigayaa kufsiiga dambi, waxa uuna keenayaa ciqaab dhan shan ilaa 15 sano oo xarig ah. Xukunada maxkamadaha ciidamada ku riday kufsiiga waxaa ku jiray dil. Dawladdu si la taaban karo uma dhaqan gelin sharcigan. Ma jiraan sharciyo liddi ku ah gacan ka hadalka dadka is qaba, oo kufsiiga ka mid yahay, Sanadka gudhiisa waxa ay dawladda dhexe soo saartay sharciga galmoodka oo ogolaanaya guurka ilmaha, sharci aan awood badan laheyn oo lagaga hortagayo rabshadaha la xiriira galmoodka iyo gacan ka hadalka, iyada oo nidaamku yahay mid aad daciif u ah ee maxkamadeynta xadgudubka galmoodka. Inkasta oo baarlamaanku hor is taagay sharcigan dawladdu soo saartay ee la xiriira isu tagga galmoodka waxa ay ogolaatay xadgudubka galmoodka oo laga shaqeynayey tan iyo 2018kii kaasoo ay

bulshada caalamiga ah ay ka muujiyeen dareen gaar ahaan la dagaalka rabshadaha jinsiga ku dhisan iyo ilaalinta xuquuqda aadanaha ee dumarka iyo gabdhaha oo xaalakoodu aad u liitay waddanka oodhan.

Sida laga soo xigtay Xafiiska Qaramada Midoobay ee UNFPA iyo hay'adaha samafalka ee degaanka iyo kuwa caalamiga ah ee xoogga saara la dagaalanka xadgudubka galmoodka iyo jinsiga, tan iyo intii uu dilaacay COVID-19, Soomaalida gaar ahaan, haweenka waxaay khatar dheeraad ah ugu jireen xadgudubka galmoodka. Sida laga soo xigtay Xarunta Horumarinta Haweenka, in ka badan 50 boqolkiiba rabshadaha galmoodka iyo jinsiga waxaa geysta qof hoyga kula nool dhibanaha ama deriska. Sahan la sameeyey ayaa muujinaya in xiritaanka dugsiyada iyo goobaha shaqada, iyo sidoo kale bandowga dawladdu ku soo rogtay iyo kala fogaashaha, waxa ay dumarka iyo gabdhaha u horseedeen in ay waqi badan guriga joogaan. Qodobkan ayaa u keenay lhatar dheeraad ah dumarka waqtiga laga yaabo in ay la joogaan qof khatar ku ah naftooda, aysan jirin fursado badan oo ay kaga baxsadaan. Waxaa jira xog muujineysa in COVID-19 uu sabab u noqday kororka rabshadaha galmoodka iyo kuwa jinsiga ku dhisan ee waddanka.

Saraakiisha dawladda, kooxaha maleeshiyada, iyo shaqsiyaadka dad xiran wax u eg aqoonsiga dawladda ama unfoorm kale ayaa kufsada gabdhaha iyo dumarka. Inkasta oo ciidamadu xiraan xubnaha ka tirsan ciidanka ee lagu soo eedeeyo kufsi, in aan dacwad lagu soo oogin waxa ay aheyd wax iska caadi ah. Kufsi ka dhacay Shabeelada Hoose waa mid kadhaca baraha koontaroolka ama beeraha ama xaafadaha u dhow baraha koontaroolka, taasoo ay dadka degaanku aaminsan yihiin in ay gacanta ku hayaan maleeshiyada.

Hawsha ay qabataan koox dumar ah, hay'adaha rayidka ah, iyo shaqaalaha caafimaadka ee gobolka Shabeelada Hoose ayaa caawiyey in ay yareeyaan kufsi ka dhaca gobolka Shabeelada Hoose iyada oo aysan jirin nidaam garsoor oo xoog badan. Hay'aduhu waxa ay u fidiyeen daaweynta, la talin, isku xirnaashaha bulshada, iyo tabarada rabshadaha galmoodka ee ka dhaca gobolka oo dhan iyada oo mararka qaarkood ay ka qeyb qaataan ka qeyb gelinta bulshada ee maamulka Shabeelada Hoose ka dib marka magaalooyinka laga xoreeyo al-Shabaab.

Barakacayaasha iyo dadka ka soo jeeda qabiilada aan awoodda badan laheyn waxaa si aysan dadka ula sineyn dhibaato uga soo gaartay rabshadaha galmoodka ku dhisan. NGOyada Soomaalidu waxa ay diiwaan galiyeen dhacdooyin kufsi oo soo noqnoqda iyadoo aan sharciga la hor keenin kuwa geystay, gaar ahaan haweenka barakacayaasha ah iyo dadka u dhashay qabiilada laga tirada badan yahay.

Xadgudubka galmoodka ee jinsiga ku dhisan waxaa ka mid ahaa kufsi, taasoo saamayn gaar ah ku laheyd dumarka iyo gabdhaha, marka ay suuqa tagaan ama beeraha ka shaqeynayaan. Waxyaabaha soo noqnoqday waxaa ka mid ah afduubka dumarka iyo gabdhaha loo geysto iyo gabdhaha oo xoog lagu guursado ama kufsado, inta badan aysan geystaan kuwa aan ka tirsaneyn ciidamada qaranka, iyo shilalka kufsigu oo ay geysteen askarta dawladda, maleeshiyada raacsan qabiilada iyo rag hubeysan oo aan heybtooda la garaneyn. Bishii Siteembar, UNHCR iyo hay'adaha samafalka ee la shaqeeya Hay'adda Badbaadada ee UN waxa ay diiwan geliyeen 323 dhacdo oo xadgudubka la xiriira galmoodka, oo ay ka mid tahay isku dayga kufsigu, tiro la aaminsan yahay in aad uga yar tan dhabta ah. Boliisku waxa ay ka cagajiideen in ay baaraan, mararka qaarna waxa ay weydiyeen dhibanayaasha in ay ku sameeyaan howlaha baaritaanka ee kiisaskooda. Dhibanayaasha qaar ayaa lagu khasbay in ay guursadaan dhagar qabayaasha.

Sida badan, masuuliyiintu waa dhif in ay isticmaalaan qaab rasmi ah oo wax looga qabto kufsigu. Dhibanayaasha waxaa u sii raaca in uu soo gaaro takoor ku saleysan iyada oo loo arko in aysan 'daahir aheyn'.

2Dii Siteembar maxkamad ku taal Garoowe ayaa ka sii daysay dacawaddii lagu soo oogay lix nin oo looheystay in ay geysteen dil iyo kufsi loo geystay haweeney ee 2019, taasoo ku saleysan markhaatiyaal ay soo bandhigeen Dambi baarayaasha. Ka sii deyntaas waxa ay aheyd tii ugu horeysay ee nooceeda ah oo ku saleysan hiddo raac (DNA).

Ururada gudaha ee bulshada rayidka ah ayaa gudaha Somaliland ka soo sheegay in kufsi wadareedku uu ahaa dhibaato sii socotay meelaha magaalooyinka ah, iyadoo gaar ahaa ay geystaan dhalin yarada qowleysata iyo ardayda labka ah. Inta badan waxa ay ka dhacday xaafadaha aad saboolka u ah iyo gudaha dadka muhaajiriinta ah, qaxootiga dib u soo laabanaya, iyo dadka reer guuraaha ah ee soo barakacay ee ku nool magaalooyinka.

Dagaalka qoyska dhex mara iyo xadgudubka galmoodka ee loo geysto dumarku waxay ahayd dhibaato aad u culus. Inkasta oo qodob ka mid ah dastuurku uu mamnuuc ka dhigayo rabshadaha nuuc kasta ee dumarka loo geysto. Inkastoo qaanuunada shareecada iyo dhaqanka labaduba ay wax ka qabtaan xalinta khilaafaadka qoyska, dumarka lagama qeyb gelin haka go'aanka lagu gaaro. Dadka dhibaataadu ka soo gaarto dagalka qoyska dhex mara waxa ay aheyd mid la taaban karo gaar ahaan barakacayaasha iyo dadka leh dhibaatooyinka bulshe ee

dhaqan dhaqaale. Dadka ka badbaada waxaa soo wajaha taxadi fara badan oo ku jeeda helitaanka agdeegyada muhimaka ah, oo ay ka mid yihiin caafimaadka, gargaarka nafsiga ah, iyo sharciga iyo garsoorka; waxa kale oo soo wajaha dhaawac soo gaara sumcadoo iyo bulshada oo laga faquuqo. Xaaladaha qaarkood dadka ka badbaada iyo dhakhaatiirtoodu u fidiya adeegga dadka ka badbaadadagaalada jinsiga ku dhisan waxa loo geystaa handadaad oo dawladdaayaa xirta marka ay dhibkaas geystaan dad xiran direeska ciidamada.

Alshabaab waxa ay geysatay rabshado xagga galmada ah, oo ay ku jirtay iyada oo loo maray guur khasab ah. Al Shabaab waxa ay dad ku riday xukun dil ah iyaga oo geestay kufsi. Ururku waxa uu ku khasbay guur gabdhaha iyo dumarka da'doodu u dhaxeeyso 14 ilaa 20 dhulka ay gacanta ku hayaan. Qoysaska gabdhahaas iyo dumarka waxa kaliya ee furnaa waxa ay aheyd in ay ogolaadaan ama rabshado loo geysto.

Gudniinka Fircooniga ah /Googoynta: Inkastoo qodob ka mid ah datuurku uu ku qeexayo gudniinka haweenku inuu yahay mid arxan daro ah, oo bahdil ah, uuna la simayo jirdil, uuna mamamuucayo gudniinka fircooniga ah iyo gooyntu hadana waa mid waddanka oo dhan lagaga dhaqmay si baahsan. Sida laga soo xigtay *Sahanka Dawladda ee Caafimaadka iyo Bulshada ee 2020*, oo ay taageereyso UNFPA, Gudniinka fircooniga ah waxa ay aheyd arrin baahsan waddanka oo dhan, 99 boqolkiiba dumarka da'doodu u dhaxeeyso 15 iyo 49 lagu sameeyey gudniinka fircooniga ah.

Fatwa uu soo saaray Wasiirka Arrimaha Diinta waxa uu cambaareeyey in gudniinka fircoonigu yahay mid aad u fool xun oo dhibaato loogu geysto hawenka loona ogolaado in haweenka magdhaw laga siiyo laakiin sharcigu ma aanu cadeyn waxa ay noqoneyso ciqaabta dadka fuliya. Shaqaalaha caafimaadka ee Ururka Caafimaadka Haweenka ayaa u kala safra xaafad ilaa xaafad si ugu sharxaan in gudniinka fircoonigu aanu laheyn faa'iido caafimaad oo uu keeni karo dhibaatooyin dheeraad ah. Nooca III (gudniinka) waxa uu ahaa nooc aad u baahay. Qaar badan oo dumarka ka mid ah ayaa sheegay in ay dooran nooc kaaska fudud ee gudniink ah.

Qaar badan oo ka mid ah hay'adaha samafalka ayaa soo sheegay in ay si la taaban karo u kordheen dadka gudniinka sameeya ee guryaha ku garaacaya xilliga COVID-19 maadaama ay gabdhuhu guryaha joogaan. Waxa kaleoo kororkaad lagu xiriiriyey Ramadaanta.

Dhaqamada Kale ee Dhibaatda Leh: Gogol dhaafka dhulalka ay Al Shabaab waxa ay ciqaabtiisu aheyd dil. Si ka duwan sanadihii hore, lama soo sheegi warbix ku saabsan haweeney lagu dilay dhagax gogol dhaaf dartii. Carurta oo xili horela guursado ama lagu khasbo guurka waxa ay aheyd mid si joogta ah u dhacda (akhri qeybta 6 ee caruurta).

Tacadiyadda Galmada: Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu leeyahay shaqaalaha, gaar ahaan haweenka, waa in ay lahaadaan xaquuq gaar ah oo ka ilaalinayasa in loo geysto xadgudub galmo iyo takoor. Si kasta ha ahaatee, xadgudbyada xagga galmadda ayaa la aaminsanaa inuu ahaa mid baahsan.

Xakamaynta kantaroolka dadka khasabka ah: Ma jirin warbixin khasab ilmo lagu soo riday, dhufaanid aan raali laga aheyn, ama qaabab kale oo khasab ah oo lagu kantaroolayo kororka dadka.

Heyb sooc: Dumarka ma aanay helin xaquuq la mid ah tan ragga, waxa ayna la kulmeen in ay ka hooseeyaan ragga, inkasta oo qodob ku jira dastuurka federaalku oo mamnuucayo faquuqa noocaas oo kale ah. Haweenku waxa ay la kulmeen faquuq deymaha, waxbarashada, siyaasada iyo guryaha. Markii wasiirkii hore ee haweenka iyo horumarinta xuquuqda aadanaha ayaa soo saartay jadwal ciqaabeed dadka geystay fal dambiyeedka la xiriira galmoodka ee 2018, culimadu waxa ay ugu yeereen in iyada dawcad lagu soo oogo. Waxaa la soo gudboonaaday cadaadis siyaasadeed oo la xiriira biilka, kaasoo aanu baarlamaanku weli ka doodin.

Ragga oo kaliya ayaa maamula shareecada, taasoo inta badan loo adeegsado danaha ragga. Sida ay qabto shareecada iyo hab dhaqameedka diyada, qof kasta oo lagu helay dilka haween waxaa qoyska dhibanaha la siinayay kala bar intii ay aheyd in laga bixiyo dilka ragga ee sababa dhimashada ragga.

Faquuqa haweenka waxaa si badan looga dhawaaqay degaanada ay Al Shabaab gacanta ku heysay. Iyadoo loo arkayay ka qeb qaadashada haweenka ee arimaha dhaqaalaha ay tahay mid ka soo horjeeda islaamka.

Inkastoo sharciga rasmiga ah iyo shareecadu ay u siiyaan xaqa ay dumarku u leeyihiin in ay yeelan karaan hanti una bixin karaan hantidooda si madaxbanaan hadana caqabado kala duwan oo sharci, dhaqan iyo bulsho ayaa inta badan ka horistaaga haweenku in ay isticmaalaan xaqaas. Sharci ahaan gabdhaha iyo dumarku waxa ay dhaxal u heli karaan kala bar dhaxalka uu xaqa ay helaan wiilasha la dhashay. Waxaa jiray caqabado xagga sharciga ah oo la soo

gudboonaaday haweenka shaqeynaya saacado la mid ah ku wa ragga iyo xayiraad dumarka laga saaray ka shaqeynta warshadaha.

Caruurta

Diiwaan Gelinta Dhalashada: Dhalashada Soomaalinimada waxaa lagu qaataa inuu ku dhalay aabe Soomaali ah laakiin ma aha in ay hooyadaa tahay Somaali ama aad waddanka ku dhalatay Soomaali. Caruurta ay dhaleen haweenka Soomaalida ah waxa ay dhalashada codsan karaan laba sano ka dib. Dastuurka federaalka ku meel gaar ah waxa uu dhigayaa in ay jirto hal dhalasho oo Soomaalinimo ah isagoo ku baaqaya in la sameeyo sharci gaar ah oo qeexaya sida lagu qaato, lagaaga qaadi karo ama lagu waayi karo. Sanadka dhamaadkiisii, baarlamaanku ma aanu gudbin sharci noocaas ah.

Dawladdu waxa ay diiwaan gelisay tiro yar oo caruurta ku dhalata waddanka. Diiwaan galin la'aanta caruurta marka ay dhashaan ma aanay keenin in loo diido adeegyada dadweynaha, sida waxbarashada.

Inkasta oo is diiwaangelinta dhalashaadu ka jirtay Somaliland, qaar badan oo ka mid dhalashada lama diiwaan gelin.

Waxbarashada: Dastuurka ku meel gaarka ah waxa uu dhigayaa xaqa waxbarashada lacag la'aan ah ilaa dugsiga sare, laakiin marna ma aheyn mid lacag la'aan ah, khasab ah, ama mid la wada heli karo. Meelo badan caruurta ma helin fursadda waxbarasho oo aan ka aheyn madrasaadka. Ku dhawaad nus caruurta gaartay da'da waxbarashada ma aanay galin dugsiyadda iyada oo ay ugu wacneyd caqabado ay ka mid yihiin faqriga ka jira meelaha baadiyaha ah, amaanka iskuulada oo liita, lacagta lagu dhigto iskuulada oo aad u sareeysa iyo tartanka ka dhexeeya baahida guriga iyo caruurta oo shaqeysa. Hay'adaha samafalka iyo ku wa gaarka ah ayaa isku dayey in ay buuxiyaan booska banaan, laakiin waxa ay isticmaaleen manhaj, heer waxbarasho, iyo barashada afafka. Waxbarashada Islaamka ayaa aheyd mid sii socota oo doorkeeda leh taasoo keenta in ilmaha xilli dambe la qoro waxbarashada hoose. Gabdhaha soo wajahay culeys dheeri ah in ay ku guursadaan da' hore iyo muhiimadda hoose ee la siiyo waxbarashadda gabdhaha, taasoo keenaysa in kasoo qeyb galkoodu uu hooseeyo. Heerka tegista dugsiyada ee caruurta barakacayaasha waa mid aad uga hooseysa tan caruurta kale. Waxaa gabaabsi ah macalimiin tababaran, gaar ahaan macalimiinta dumarka ah.

Dowladda ma laheyn miisaaniyad ku filan oo lagu gaarsiiyo waxbarasho waxtar leh dalka oo dhan, meelaha ay gaarta waxa uu ku koobnaa sida badan meelaha magaaloooyinka ah ee uu fiican yahay amaankoodu

Xadgudubka Caruurta: Xadgudubka iyo kufsiga caruurta loo geysto waxa ay aheeyeen dhibaato weyn, ma jiro dadaal la ogsoon yahay oo dowladda iyo maamul goboleedyadu ay wax kaga qabanayaan xadgudubka caruurta. Caruurta waa dhibanayaasha ugu horeeya rabshadaha bulshada ka dhex dhaca.

Habka "caasi waalid" oo waalidiintu ku xareeyaan caruurtooda dugsiyada lagu xaroodo iyo machadyo kale iyo mararka qaarkood xabsi iyadoo ujeedadu tahay in lagu edbiyo iyadoo aan la marin hab sharci ah ayaa lagu eedeeyay in ay ka jirtay meelo badan oo waddanka ah.

Guurka Yaraanta iyo Kan La isku Qasbo: Dastuurka ku meel gaarka ah ee faderaalku waxa uu waajib ka dhigayaa in labada is guursaneysa in ay gaaraan ‘da’da biseylka’ waxa uuna u qeexayaa caruur qofka ay da’diisu ka yartahay 18 sano jir. Waxa uu tilmaamay in si guurku sharci u noqdo in ay tahay in ninka iyo naagtu ay labaduba si xor ah u ogolaadaan. Guurka yaraanta la isku guursadaa waa mid marar badan dhaca. UNICEF waxa ay ku qiyaastay 2006dii in 45 boqolkiiba dumarka lagu guursadi iyaga oo aan gaarin 18 halka sagaal boqolkiiba lagu guursado iyaga oo aan gaarin 15. Sida laga soo xigtay *Sahanka Dawladda ee Caafimaadka iyo Bulshada ee 2020*, oo ay taageereyso UNFPA, wax ka badan 74 boqolkiiba dumarka da’doodu u dhaxeeyso 15 iyo 49 waxa ay muujiyeen in ay u arkaan guurka khasabka ah nooc ka mid ah dagaalka qoyska dhex mara.. Dhulka ay gacanta ku heyso Al Shabaab, guurka qasabka ah ee la soo abaabulay oo u dhaxeeya askartooda iyo gabdhaha yaryar waana hab loo adeegsaday guurka qaab lagu soo jiito oo askarta ay ku qortaan. Ma jiro dadaal la ogsoon yahay oo dowladda iyo maamul goboleedyadu ay kaga hortagayaan guurka yaraanta lagu guursado ama khasabka ah.

Caruurta oo looga faa’iideysto Galmoodka: Sharcigu si cad ugama hadlin mamnuucidda isticmaalka, uadeegsiga, ama caruurta oo loo adeegsado dhileysiga, filimada galmoodka iyo bandhigga galmoodka. Waxaa intaas dheer, caruurta oo jirkooda loo adeegsado ganacsiga in uusan ka hor istaageyn in lagu qaado fal dambiyeed sida uu dhigayo sharcigu. Ma jiro sharcayo ka degsan kufsiga da’da iyo da’da ugu yar ee galmada aan raaliga la isaga aheyn. Sharcigu si cad ugama hadlayo mamnuucida sawirada galmada ee caruurta. Sharciyada ka faa’iideysiga galmada marar dhif ah ayaa la dhaqan geliyaa, ka faa’iideysiga noocaan ah waxaa la soo sheegay in uu yahay mid soo noqnoqda.

Caruurta Soo Barakaca: Waxaa jira tiro badan oo barakacayaal gudaha ah iyo caruur ku nool kana shaqeyay wadooyinka. UNICEF waxa ay ku qiyaastay 1.7 milyan oo ka mid ah 2.7 barakacayaasha ah in ay caruur yihiin.

Qafaalashada Caruurta ee Caalamiga ah: Wadanku xubin kama aha Axdigii Hague ee 1980 ee dhinaca Madaniga ee Qafaalashada Caruurta ee Caalamiga ah. Eeg Warbixinta *Sanadlaha ah ee Wasaaradda Arrimaha Dibedda ee Waalidiinta Qafaasha Caruurta* <https://travel.state.gov/content/travel/en/International-Parental-Child-Abduction/for-providers/legal-reports-and-data/reported-cases.html>.

Yuhuud Naceeybka:

Ma jiro mujtamac la ogsoon yahay oo Yuhuud ah, mana jiraan warbixino sheegay falal la xiriira Yuhuud naceeyb.

Dhuumaaleysi ku gelinta dadka.

Akhri warbixinta sanadlaha ah Wasaaradda arrimaha Dibadda ee *Dhuumaaleysi ku Gelinta dadka ee* <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

Dadka Naafada ah.

Sharcigu waxa uu u ogol yahay dadka naafada xaquuq siman sharciga hortiisa waxa uuna ka mamnuucayaa loo geysto heyb sooc. Masuulyiintu ma aany dhaqan galin qodobadaas. Sharcigu kama hadal heybsooca ay geystaan dadka aan dowlada ka tirsaneyn.

Sharcigu waajib kama dhigayo u sahlida gelitaanka dhismayaasha, macluumaadka ama isgaarsiinta ee dadka naafada ah. Sida laga soo xigtay Amnesty International, dadka naafada ah waxa ay wajahaan tacadiyo xagga xaquuqul insaanka ah maalin walba, sida iyada oo loo dilo si shaci daro ah, rabshado ay ku jiraan kufsi iyo qaababka kale rabshadaha galmada, guryaha oo looga saaro si khasab ah, helid la'aanta daryeel caafimaad ama heer nololeed. Caruurta iyo dadka waaweyn ee qaba nooc ka mid ah naafanimada inta badan lagama qeyb geliyo barnaamijyada loola jeedo in dadka lagu taageero waddanka gudihiisa, oo ay ka mid tahay gargaarka dadweynaha. Dadka soobarakacay eenaafada ah waxa ay aheeyeen dhabanayaasha laba dhinac dhibaato ka soo gaartay. Rabshadaha qoyska iyo guurka khasabka ah waxa ay ahaayeen arimo baahsan kaas oo saameeyay dadka naafada ah. Gabdhaha iyo dumarka naafada ah oo ay soo wajahday khatar ah

kufsi iyo noocyada kala duwan ee galmoodka rabshadaha wata, sida badan dadka geystay oo aan cadaalad la marin taasoo ay ugu wacan tahay in loo arko in dadka naafadaahi ay culeys ku yihiin qoysaskooda ama qiimahoodu ka yaryahay dadka oo sidaas darteedna loogu xadgudbi karo.

Iyadoo aanay jirin kaabayaal adeeg caafimaad ee dadweyne, adeegyo kooban ayaa jiray oo siiya taageero ama waxbarasho dadka qaba curyaanimada xagga maskaxda ah. Wax caadi ah ayeey aheyd in dadka noocaas ah geedaha lagu katiinadeeyay ama guryahooda lagu xayiray.

Ururada degaanka ayaa u dooda xuquuqda dadka naafada ah iyagoo taageero liidata ka helo masuuliyiinta maxaliga ah.

Xubnaha Qaran/Qowmiyad /Jinsiyada Laga Tiro Badan Yahay

In ka badan 85 boqolkiiba dadka waxa ay wadaagaan asal, diin iyo dhaqan uu saameyn ku yeeshay miyiga. Badi degaanada qabiilada degaanka ku badan ayaa ka reeba kuwa ka tirsan kooxaha kale in ay si waxtar leh uga qeyb qaataan hayadaha dowlada iyaga oo u geeysta faquuq xagga shaqaaleeynta ah, nidaamka cadaaladda iyo helitaanka adeegga dadweynaha.

Dadka laga tirada badan yahay, inta badan ma laha maleeshiyo hubeysan, waxaan sii socotay in si aan isu dheeli tireyn loogu geysto dil, jir dil, kufsi, afduub lacageed, laga bililiqeystay dhul iyo hanti iyadoo aan cadaalad la horkeeninn garabyada maleeshiyaadka iyo xubnaha qabiilda waaweyn, inta badan iyaga oo garabsanaya dawladda dhexe iyo maamuladda degaanka. Qaar badan oo ka mid ah dadka laga tirada badan yahay waxa ay ku noolaayeen faqri aad u qoto dheer iyagoo la dhibaatooday noocyo badan oo takoor iyo gooni u sooc ah. Dadka u dhuun daloola ayaa aaminsan in xubnaha dadka laga tiro badan yahay si ay isu difaacaan ay u nugul yihiin in ay ku biiraan ciidamada al-Shabaab. Kooxda U Dooda Bantu ayaa sheegay gooni sooca ay u geystaan ciidamada dawladda marka su'aalo la weydiinayo ay dhalinyarada Bantu qaarkood ugu biiraan al-Shabaab.

Bulshada Bantu, oo degaan ahaan ku nool inta u dhaxeysa wabiga Juba iyo Shabeele ee koonfurta wadanka, waxaa soo wajaha heyb sooc, ay ka mid tahay xad gudub afka ah oo loo geysto taasoo lagu khasbo in ay la baxaan magacyo carbeed. Heyb soocaas waa mid aad uga jira xeryah barakacayaasha, halkaas Bantu ku heysan badbaadada qabiilka.

Iska hor imaadyo dhex maray qabiilada ayaa sababay dhimasho iyo dhaawac (eeg qeybta 1.g.)

Falalka Rabshadaha, Takoorka, iyo Xadgudubyada kale ee Ku Saleysan fikirka Galmoodka iyo aqoonsiga Jinsiga.

Sharci la soo saaray 1963kii ayaa ka dhigaya fal dambiyeed iyo xarig u dhaxeeya laba bilood ilaa sadex sano ‘dadka isku jinsiga ah ee isu galmooda ciqaabtooda’. Sharciga waddanku waxa uu ku qeexayaa galmoodka rabshadaha ku dhisan ‘galmood liddi ku ah galmoodka la isla ogol yahay iyo kan sharafta leh’ halkii uu ku tilmaami lahaa xadgudub loo geysto sharafta qofka isaga oo ciqaabaya galmoodka dhex mara laba qof oo isku jinsi ah. Waa arrin bulshadu isku ceebeyso xiriirka dhex mara dadka isku jinsiga ah, sharciguna ma mamnuucayo heyb sooca ku saleysan doorashada jinsiga ee qofka ama aqoonsiga jinsiga qofka. Sharcigu ma mamnuucayo takoorka ku saleysan fikirka galmoodka ama aqoonsiga jinsiga qofka. Ma jirin ururo la aqoonsan yahay oo ay leeyihiin LGBTI iyo warbixno ka hadlaya.

Waxaa jira dhawr warbixinood oo ku saabsan rabshado bulsho ama takoor oo ku saleysnaa fakarka galmada ama aqoonsiga jinsiyadeed iyada oo ay sabab u aheyd ceebeynta xun ee bulsho ee fikirka galmoodka iyo aqoonsiga jinsiga oo ka hor istaagtay shaqsiyaadka LGBTI ah si cad u sheegaan fikirkooda galmo iyo aqoonsigooda jinsiga. Macluumaad la ogaaday ayaa tibaaxaya in qoysaska qaarkood ayaa caruurta ay ku tuhmaan inuu yahay khaniis u dira dugsiyada si wax looga bedelo, laakiin waxaa lasoo sheegay in ay tani tahay mid aan si furan looga hadlin. Ma jirin talaabooyin la ogsoonyahay ee lagu baaray ama lagu ciqaabay ku wa gacan ka geysta xadgudubyagda. Sharciyada dambiyada naceybka ama habka cadaalada bulshada ma jirin qaab ay gacan uga geysteen maxkamdeeynta dambiyada ay eexdu dhiiri galisay ee looga soo horjeeday xubnaha bulsho LGBTI. Sharciyada fal dambiyeedka ee naceybta ku dhisan ama hab lagu maxkamadeeyo oo caawiya in sharciga la horkeeno fal dambiyeedka loo geysto mujtamaca LGBTI.

Somaliland xaaladdu waxa ay la mid aheyd wadanka intiisa kale. Xiriirka dadka isku jinsiga ah dhex mara waa mid sharci daro ah bulshaduna aanay ogoeyn.

Ceebeynta Bulshada ee HIV and AIDS

Dadka qaba HIV/AIDS waxa ay ahaayeen kuwo wajahay takoor iyo xadgudub bulshadooda dhexdeeda iyo kuwa wax shaqaaleeya dhamaan gobolada oo dhan.

Qaramada Midoobay ayaa sheegtay in dadka qaba HIV/AIDS ay la kulmaan xadgudubyo xagga jirka ah, qoysaskooda oo diida, iyo takoor goobaha shaqada ah iyo iyadoo shaqada laga eryo. Caruurta ay waalidkood qabaan HIV waxaa sidoo kale loo geystay takoor, taasoo hoos u dhigtay in ay helaan adeeg. Ma jirin jawaab rasmi ah oo laga bixiyay takoorka noocaas ah.

Qeybta 7 Xuquuqda Shaqaalaha

a. Xoriyadda Ku Biiritaanka ururada iyo Gorgortanka Koox Ahaaneed

Dastuurka federalka ku meel gaarka ah waxa uu siinayaa shaqaale walba xaqqa uu u leeyahay in uu abuurto kuna biiro ururada shaqaalaha in uu ka qeyb qaato dhaqdhaqaaqada ururada shaqaalaha, in uu sameeyo shaqo ka firiisada sharci ah iyo inuu ka qeyb qaato gorgortan wadajir ah. Mana jiro xadidaado gaar ah oo xagga sharciga ah oo xadidaaya xaquuqahaas. Sharcigu ma xadidayo heerka gorgortanka wadajirka ah. Dastuurka federaalka ku meel gaarka kama hadlo takoorka lid ku ah ururada shaqaalaha ama ama soo celinta shaqaalaha loo eraya howlo la xariira urur shaqaale. Badbaadinta sharcigu kama reebeyso koox gaar ah oo shaqaale ah.

Dawladdu si la taaban karo uma dhaqan gelin sharcigan. Ciqaab looma dajin kuwa geysta xadgudubyada noocaas ah, marar dhif ah ayaana lagu fuliyaa. Wasaaradda Shaqada iyo Shaqaalaha iyo Arrimaha Bulshada waxa ay qoratay oo ay tababartay korjoogayaasha shaqaalaha sanadka gudihiisa, laakiin ilaa bishii Diseembar wax shaqo ah ma aanay qaban.

Sida laga soo xigtay madaxa Ururka Ganacsatada Soomaaliyeed (FESTU), ururka ganacsatada ee ugu balaaran waddanka, xiriirka shaqaalaha waxa uu ahaa mid soo hagaagaya. Majirin xaalado ay dowladu faragalisyay howlaha ururada, taasoo astaan u ah hagaajinta xuquuda shaqaalaha iyo kordhinta wada shaqeynta u djaxeysa dhaqdhaqaaqa shaqaalaha ama ururada shaqaalaha iyo dawladda. Bishii Agoosto iyo Siteembar, shaqaalaha gegida diyaaradaha ee caalamiga ah ee Aadan Cadde ayaa ku dhaqaaqay shaqo joojin iyaga oo ka cabanaya in aan lacag ku filan oo xaaladda ay ku shaqeeyaan ay tahay mid aad u adag. Bishii Nofeembar, FESTU ayaa dacwad ka soo gudbiyey mid ah shaqaalaha oo shaqada laga ceyriyey ka dib markii uu xubin firfircoon ka noqday ururka. FETSU waxa ay sheegtay in ay tahay dacwaddii ugu horeysay muddo 20 sano ah. Dacwadaasi weli way socotaa.

b. Mamnuucidda Shaqaalaha xoogga ama Khasabka lagu shaqaaleeyo

Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu mamnuucayaa is adoonsiga, xoog ku adeegsiga, in aan la tahriibin karin, ama aan lagu khasbi karin shaqo ujeeda kasta. Dawladdu si la taaban karo uma dhaqan gelin sharcigan. Ciqaabta adoonsiga ama xoog loogu shaqeysto waxa ay u eg tahay in loo fulin sida fal dambiyeedyada kale. Ma jirto dadaal la ogsoon yahay oo dawladdu u gashay ka hortaga iyo baabi'inta dadka xoogga loogu shaqeysto waddanka gudihiisa. Wasaaradda Shaqadu ma laheyn kormeerayaal mana aysan sameyn wax kormeer ah oo la xiriira baaritaanada xagga shaqada.

dadka oo xoog loogu shaqeysto waa mid weli jirta. Al-Shabaab ayaa sii waday in ay xoog ku qoroto laga bilaabo kuwa da'doodu tahay 8 jir ee loo qoro ciidamada. Caruurta iyo qabiilada laga tirada badan yahay ayaa sida la soo sheegay loo isticmaalaa xamaalka si loo safriyo maandooriyaha heerka dhexe ee qaadka (ama miiraa); beeraha, xoola raacida, iyo dhagax jabinta iyo dhismaha. Al-Shabaab waxa ay dadka xeryahooda ku jira ku qasbaan in baadiyaha u guuraan, si ay ururka uga soo saaraan dalagyada lacagta lagu bedasho.

Sidoo kale warbixin sanadeedka Wasaaradda arrimaha Dibadda ee *Dhuumaaleysi ku Gelinta dadka ee* <https://www.state.gov/trafficking-in-persons-report/>.

C. Mamnuucidda Ku Shaqeysiga Caruurta iyo Da'da ugu yar ee Shaqada

Guud ahaan sharciyada mamnuuca ka dhigaya caruurta oo shaqada loo adeegsado oo ay ka mid tahay shaqooyinka adga iyo hawalaha, waxa ay u ekeyd in aan la dhaqan gelin. Inkasta oo uu ka horeeyey 1991kii, sharcigu waa mid buugta ku qoran laakiin aan la dhaqan gelin. Sharcigii shaqaalaha ee ka horeeyay 1991kii waxa uu mamnuucay caruurta oo lagu shaqeeyo, da'da shaqada ee uu yarna waxa ay aheyd 15 sano shaqada inteeda badan, iyada oo si gaar ah da'da ugu hooseysa ee ugu yar loo tilmaamay shaqooyinka waxyeelada leh waxa uuna mamnuucayaa kuwa ka yar 18 jirka in ay habeenkii ka shaqeeyaan warshadaha, ganacsiga iyo beeraha, marka laga reebo shaqada xubnaha qoyska. Daastuurka federaalka ku meel ah waxa uu dhigayaa "cunugna kama shaqeyn karaan ama ma bixin karaan adeeg aan ku habooneyn da'ada ilmaha ama khatar ku ah caafimaadka ilmaha iyo koritaanka ilmaha mamaba. Dastuurka federaalka ku meel gaarka ah waxa uu ku qeexayaa ilmo qof kasta oo da'diisu ka yar tahay 18 jir.

Wasaaradaha federaalka ee Shaqada, Haweenka, Iyo Horumarinta Xaquuqul Insaanka iyo sidoo kale Ciidanka Boliiska Soomaaliyeed ayaa mas'uul ka ah dhaqan gelinta sharciyada shaqada ee caruurta. Wasaaradu ma aanay dhaqan

gelin sharciyadaas. Ciqaabta shariga ah ee ilmaha lagu shaqeysto waa mid aan u dhigmin ciqaabta fal dambiyeedyada kale, sida afduubka. Dawladdu waxa ay ka qeyb gashay ololeyaal la doonayo in caruurta looga saaro ka qeyb galka iska horimaadyada hubeysan (eeg qeybta 1.g.).

Caruurta oo lagu shaqeeyo waxa ay aheyd mid baahsan. Caruurta oo loo qorto loona isticmaal askarta weli waxay ahayd dhibaato taagan (fiiri qeybta 1.g.). Caruurta intooda badan ma tagaan du gsiyada, taasoo ka dhigta caruurta kuwo u nugul in lagu shaqeysto. Dhalinyaradu waxa ay inta badan ka shaqeeyaan xoola raaca, beeraha iyo shaqada guriga iyagoo ku bilaaba da' yar. Caruurta dhagxaanta ayey u jajabiyaan jaay ahaan, waxa ayna ka shaqeeyeen in ay wadooyinka sigaar iyo qaad ku gadaan. Wadanku mama ma aanu sameyn sahan qaran ee caruurta lagu shaqeysto.

Sidoo kale akhri Waxrbixinta waaxda Shaqaalaha ee *Ogaashaha Hababka uguxun ee Caruurta Loogu Shaqeysto*
<https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/findings>.

d. Takoorka la xiriira Shaqada iyo Xirfadaha

Sharciyada iyo xeerarka waxa ay mamnuuc ka dhigayaan takoorka ku saleysan qowmiyadda, jinsiga, naafanimada, aragtida siyaasadeed, midabka, luqadda, ama heerka bulshada, laakiin sharcigu mamnuuckamadhiigayo heyb sooca ku saleysan diinta, da' da, halka qofku asal ahaan ka soo jeedo, bulshada uu ka soo jeedo, doorshada galmoodka ama aqoonsiga jinsiga, ama haddii uu ku dhacay HIV ama cudurada faafa. Sharciga shaqada waxa uu dhigayaa in shaqada iyo Dawladdu ma aanay dhaqan gelin sharciyadaas. Ciqaab looma dajin kuwa geysta xadgudubyada noocaas ah lamana dhaqan gelin. Waxaa jiray qodobbo xagga sharciga ah oo dumarka ka hortaagnaa shaqada, oo ay ka mid yihiin saacadaha shaqada iyo qeybaha shaqada qaarkod. Dadka naafada ah ayaa waxaa soo wajaha heyb sooc dhinaca shaqo qorista iyo goobta shaqada ah.

Heyb sooca qabiilka ku dhisan waxa uu ahaa si joogta ah uga jira noocyada sahaqooyinka qaarkood. Bulshada oo neceyb dheeraad ah u qabta shaqsiyaadka LGBTI ee sheegta nooca jinsiga ay yihiin ama aqoonsigooda jinsiga ah; xaalada dhif ah dadka LGBTI ay sheegtaan nooca jinsigooda, taasoo ah arrin caqabad ku ah shaqaaleynta.

e. Xaaladdo Shaqo oo la Aqbali Karo

Sharcigu ma xadidin lacagta ugu yar ee lagu shaqeeyo qaranka.

Sharciga shaqaalaha ee ka horeeyey 1991kii waxa uu dhigayaa in todobaadka shaqo ee caadiga ah uu yahay 48 saacadood iyo ugu yaraan sagaal maalmood oo fasax qaran ah oo lacag la siinayo iyo 15 maalmood oo fasax sanadeed ah. Sharcigu waxa uu waajib ka dhigayaa lacag dheeraad saacadaha dheeraadka ah ee shaqada kuna xadidaya 12 saacadood oo saacado dheeraad ah todobaadkii.

Sharcigu waxa uu dajinayaa heerka caafimaadka shaqada iyo badbaadada inkastoo urarka shaqaalaha ee FESTU sheegtay in aysan ku filneyn ilaalinta xuquuqda shaqaalaha. Sharcigu si gaar ah uma sheegayo hadii ay shaqaaluhu naftooda ka saari karaan xaalad khatar ku ah caafimaadka iyo amaankooda iyada oo aan qalqiil galin shaqadooda

Wasaarada shaqada iyo Arrimaha Bulshada ayaa ugu xilsaarneyd heerka federaalka ah in ay sameeyso badbaado xirfadeed iyo dhibaatooyinka caafimaad iyo dhaqan galintiisa inkasta oo aanu aheyn mid taabagal ah. Wasaarada si la taaban karo uma dhaqan gelin sharciyada shaqaalaha. Mushaharka iyo xaaladdaha shaqo waxaa inta badan la sameeyaa iyada oo loo marayo hab ku saleysan dalabka iyo badeecada, iyo saameynta uu leeyahay qabiilka qofka shaqaalaha ah. Ciqaab looma dajin ku wa geysta xad gudubyada noocaas ah lamana dhaqan gelin. Xadgudubka goobaha shaqada waxa ay aheyd mid aad ugu baahsan hay'adaha dawladda iyo ku wa gaarka ah.

Mushaharka iyo xaaladda shaqada waxa ay inta badan ku saleysnaayeen baahida shaqaalaha, helitaanka shaqada iyo qabiilka qofku ka dhashay. Ma jirin wax macluumaad ah oo ku saabsan jiritaanka ama xaaladda shaqaalaha ajnabiga ama soo galootiga ah ee dalka gudihiiisa. Qiyaastii 95 boqolkiiba waxa ay shaqaaluhu ka shaqeeyeen qeybo aan rasmi aheyn sharciyada shaqaalahana ma aha kuwo lagu khasbi karo. Shaqaaluhu waxa ay inta badan ku shaqeeyaan xaalad adag gaar ahaan shaqaalaha korontada, gaadiidka, iyo shaqaalaha batroolka. Waxaa intaa dheer, shaqaalaha isgaarsiinta iyo warbaahinta oo weeraro joogta ah kala kulma al-Shabaab, iyadoo qaarka mid ah shaqaaluhu ay khatar u yihiin weerarada is miidaaminta.